

En dokumentation och utvärdering av
språkprojektet:

SPRÅKET - DÖRREN TILL VÄRLDEN
- om språk och tal, läs och skriv.
Ett utvecklingsprojekt i Lycksele kommun

År 2005-2009

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

	sid
1. BAKGRUND	5
Språk och tal - läs och skriv i Lycksele	5
2. MÅLGRUPP	8
Språkstörning	8
Tal- och språkförsening	8
Dyslexi	9
3. KOMMUNENS ELEVVÄLSA	9
Handlingsplan	10
Språkförskola, PIPPI	10
Språkklass, BOBO	11
Läs- och skrivgrupp	11
Språkotek	11
4. PROJEKTETS MÅL OCH SYFTE 2005-2008	12
Första projektansökan, gällande hösten 2005	12
Andra projektansökan, gällande år 2006	13
Tredje projektansökan, gällande år 2007	14
Fjärde projektansökan, gällande år 2008	15
Femte projektansökan, gällande år 2009	16
5. PROJEKTORGANISATION	17
Projektgruppen	17
Resurser	18
6. PROJEKTAKTIVITETER	18
Aktiviteter	18
Kompenserande läromedel	18
Kommunlogopedens konsultationsträffar	19
Nätverksarbete	21
Funktionsinriktad musikterapi, FMT	22
Bild- och kommunikationsgrupp	23
Informationsträffar	24
Andra sammankomster och aktiviteter	24
Fortbildning/föreläsningar	25
Föräldragrupper	26

Språkpiloter	26
Uppdrag övergångar	26
Resultat	27
Resultatredovisning 2005	27
Resultatredovisning 2006	28
Resultatredovisning 2007	28
Utvärderingar	30
Utvärdering av datorhjälpmedel	30
Utvärdering av konsultationsträffarna	32
Utvärdering av funktionsinriktad musikterapi, FMT	34
Utvärdering av bild- och kommunikationsgrupp	34
7. METOD OCH GENOMFÖRANDE	36
Utvärdering	36
Intervju	36
Procedur	37
Informanter	37
Databehandling	37
Forskningsetik	38
Undersökningskvalitet – validitet, reliabilitet, generalisering	38
Resultat	39
1. Kompetens	39
Kompetensutveckling i projektet	39
Aktiviteter som värderas som kunskapsfrämjande	39
Värdering av egen kompetens	41
Förmåga att nyttja kompetensen i det praktiska arbetet	41
Kompetens som behöver utvecklas	42
Bredden i projektets satsningar	42
Pedagogernas kunskapsbas och samsyn	43
Förhållningssätt angående bedömning och betyg	44
Rutiner kring stadiövergångar	46
Inkludering	48
Kommunens permanenta organisation	52
2. Barns/elevs lärande miljö	54
Barns/elevs kunskapsinhämtning	54
Kompenserande hjälpmedel	55
Pedagogisk miljö	56
Positiva effekter generellt	56
Värdering av kommunens satsning	57

Reflektioner efter genomförd utvärdering **58**

1. Kompetens **58**

Kompetensutveckling i projektet	58
Aktiviteter som värderas som kunskapsfrämjande	59
Värdering av egen kompetens	59
Förmåga att nyttja kompetensen i det praktiska arbetet	59
Kompetens som behöver utvecklas	60
Bredden i projektets satsningar	60
Pedagogernas kunskapsbas och samsyn	60
Förhållningssätt angående bedömning och betyg	61
Rutiner kring studieövergångar	62
Inkludering	62
Kommunens permanenta organisation	63

2. Barns/elevs lärande miljö **64**

Barns/elevs kunskapsinhämtning	64
Kompenserande hjälpmedel	64
Pedagogisk miljö	65
Positiva effekter generellt	65

8. REFERENSER **67**

Bilagor

Bilaga 1, <i>Handlingsplan</i>	
Bilaga 2, <i>Första projektansökan,</i>	
Bilaga 3, <i>Andra projektansökan,</i>	
Bilaga 4, <i>Tredje projektansökan,</i>	
Bilaga 5, <i>Fjärde projektansökan,</i>	
Bilaga 6, <i>Femte projektansökan,</i>	
Bilaga 7, <i>Första resultatredovisning,</i>	
Bilaga 8, <i>Andra resultatredovisning,</i>	
Bilaga 9, <i>Tredje resultatredovisning,</i>	
Bilaga 10, <i>Intervjuguide</i>	
Bilaga 11, <i>Information inför intervju,</i>	

1. BAKGRUND

Utgångspunkten till projektet beskrivs här inledningsvis genom en text från år 2003, skriven av verksamhetschef Christina Bergman, Lycksele kommun:

Språk och tal - läs och skriv i Lycksele

Språk och tal ligger som grund för barnets läs och skrivutveckling

Barn med försenad språkutveckling och/eller språkstörning är i stort behov av stöd och hjälp så tidigt som möjligt. Att ha ett språk och kunna förmedla sig är en förutsättning för läs och skrivinläring. Har man inte språket och talet kan man inte lära sig läsa och skriva – kan man inte läsa och skriva får man uppenbara svårigheter att hämta in kunskaper från andra områden. Man kan med andra ord säga att språk och tal är nyckeln till vidare inläring. Ju tidigare barnet får möjlighet till adekvat stöd, desto bättre förutsättningar får barnet att lyckas i skolan.

De flesta barn som är i behov av särskilt stöd upptäcker vi först när de kommer till skolan, vilket ofta leder till resurskrävande insatser. Personliga assistenter som många gånger saknar pedagogisk utbildning blir en akut lösning och resultatet i förhållande till resurserna blir inte alltid vad vi tänkt oss. Det är svårt att hitta bra lösningar för enskilda barn med specifika behov, både vad det gäller kompetent personal, ekonomi och lokaler. Dessutom har inte alltid dessa barns föräldrar fått den hjälp de behöver för att bearbeta barnens behov och har stora förväntningar på att skolan kommer att "fixa" detta. Här uppstår många gånger svårigheter som tar mycket kraft och energi för både föräldrar, skolans personal och framförallt för barnet som inte får den hjälp de behöver.

Under de senaste åren har vi mött allt fler barn med försenad språkutveckling och/eller språkstörning. Januari 2002 anställde vi i rektorsområdet en specialpedagog med inriktning mot förskolan. Från mars månad samma år rekryterade vi en talpedagog med lång erfarenhet och goda kunskaper i grava språkstörningar hos barn. Utifrån denna satsning blev vi styrkta i vår gemensamma uppfattning är att vi måste arbeta med tidiga insatser i förskolan för att hitta barn i behov av särskilt stöd och för att tidigt kunna ge ett adekvat stöd till dessa barn, föräldrar och personalen i förskolan.

Att rikta special- och talpedagog kompetens mot förskolan blev en avgörande kvalitetshöjning av verksamheten. Det fanns en tyst kompetens som blommade ut när förskollärarna fick kompetenta mottagare för sina pedagogiska funderingar kring barnen.

Under läsåret 02/03 byggde två av kommunens talpedagoger upp ett språkotek där man i en bred satsning kompetensutvecklade förskolepersonalen och dagbarnvårdarna i kommunen kring barns språkutveckling. Samtidigt byggde vi upp rutiner kring barnkonferenser och arbetsgång vid upptäckt av barn med språkförseningar i förskolan.

Vi vet att förskoleåren är enormt viktiga för barns språkutveckling och genom att arbeta förebyggande i bred satsning på de lägsta åldrarna bör vi få mer tid över till de barn som behöver mest, dvs. barn med stora språkförseningar och grava språkstörningar.

Genom att hitta barnen tidigt utsätter vi dem inte för misslyckanden, och självkänsla hos barn som stärks tidigt kan bara växa.

*Att starta en ny verksamhet med inriktning **tidiga insatser**, innebär att man får räkna med en övergångsperiod i uppbyggnadsskedet. Det handlar om modet att bestämma sig för att satsa på små barn och ge varje barn förutsättningar att utvecklas utifrån sina förutsättningar. De resurser som satsas högre upp i skolan kan med en bättre organisation och framförhållning nyttjas till tidiga insatser och med högre kvalitet i verksamheten.*

På Furuviksskolan har vi byggt upp en verksamhet för barn med språkstörningar, med upptagningsområde i första hand Lycksele kommun men vi tar även emot barn från kranskommunerna i mån av plats.

Verksamheten bedrivs i nära samarbete med landstingets logopedmottagning som utreder och remitterar barnen till språkklassen och språkförskolan.

Verksamheten präglas av hög personaltäthet och kompetent personal.

Specialistkompetens i form av logoped finns med (vi köper en logopedtjänst från landstinget), specialpedagog, förskollärare och grundskollärare. Elevhälsans yrkesgrupper som skolläkare, skolsköterska, kurator finns också tillgängliga för denna verksamhet.

Verksamheten ska hålla hög kvalitet vad gäller behandlingsåtgärder, pedagogik och personalresurser och föräldrarna finnas med i tät dialog med verksamheten och utvecklingssamtal ska ske minst två ggr/termin.

I detta utvecklingsarbete har vi också för avsikt att bygga upp varaktiga samarbetsformer med landstingets barnhälsovård.

Målsättning

- Att utveckla en renodlad språkförskola där barn med språkförsvningar och/eller generella språkstörningar får språk- och talträning så tidigt som möjligt, (från 3 år).*
- Att under skoltiden ge barnen ett optimalt stöd i sin språk och tal, läs och skriv utveckling.*
- Att med fokus på tidiga insatser och förebyggande arbete sträva efter en kompetenshöjning i språk och tal - läs och skriv bland vår förskole- och skolpersonal.*
- Att språkbarnen är inkluderade i den ordinarie förskole- och skolverksamheten.*
- Att språkbarnen återgår till sin "hemklass" så snart det är möjligt.*

Verksamheten från och med läsåret 04/05 består av

PIPPI – en språkpedagogisk förskoleavdelning med 6 språkbarn

BOBO – en språkklass F-1 (förskoleklass och år 1) 6 barn

Båda grupperna arbetar med tydlig struktur, bildstöd, oralmotoriska övningar, TTT - tecken till tal, individuella utvecklingsplaner, kontinuerlig språk- och talträning av och i samarbete med logoped.

Språkoteket har fokus på tidiga insatser och förebyggande arbete.

Vid språkoteket arbetar kommunens tre talpedagoger som ansvarar för alla barn i kommunen från förskolan – år 9. De fångar upp behoven av språkstöd i kommunens förskolor och skolor bl.a. genom screening av alla 6-åringar. De prioriterar enskilda behov av kontinuerlig talträning och arbetar förebyggande genom handledning och rådgivning till personalgrupper och föräldrar. I en

bredare satsning mot förskolans personal ansvarar också talpedagogerna för kompetensutveckling.

På språkoteket kan man låna specialmaterial och litteratur som främjar tal och kommunikation.

I det förebyggande arbetet har en grupp special- och talpedagoger i kommunen upprättat en handlingsplan i språk och tal - läs och skriv från förskolan till år 6. Planen ska användas som ett stöd för all personal och tydliggöra vad som är viktigt att vara observant på. Det framgår vilka insatser som ska göras vid olika tidpunkter och vem som gör vad, specialpedagogen, talpedagogen, klassläraren och förskolläraren.

För att denna handlingsplan ska fungera som ett verktyg för våra pedagoger måste vi ägna tid åt ett förankringsarbete i kommunens förskolor och skolor under läsåret.

Det är intressant att se vilken erfarenhet och kompetens som hittills vuxit fram hos våra pedagoger under vårt utvecklingsarbete. Samarbetet med landstingets logopedier har varit och är otroligt stimulerande. I mötet mellan en pedagogisk och medicinsk expertis uppstår en stimulerande dynamik som i allra högsta grad gagnar barnet. Vår upplevelse är att barnen svarar mycket positivt på den stimulans som erbjuds dem. Vi ser stora framsteg hos barnen och det går inte att ta miste på den glädje och lust att lära, som lyser ur deras ögon. När vi kan nå föräldrarna redan under förskoleåren och på ett professionellt sätt, kan stötta dem i deras funderingar kring barnens svårigheter, uppstår stora vinster för det enskilda barnet. Vår erfarenhet är också att föräldrarna upplever en trygghet i situationen när de ser att vi samarbetar bra mellan de olika yrkesgrupperna i kommun och landsting som finns inblandade kring barnet.

(Christina Bergman, 2003, reviderad 2005)

2. MÅLGRUPP FÖR PROJEKTET

Hösten 2005 ansökte Lycksele kommun om resurser från Specialpedagogiskt centrum, SPC (Denna myndighet har sedan 1 juli 2008 omorganiserats, och heter numera: Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM). De medel som önskades skulle användas till att genomföra ett utvecklingsprojekt inom området: språk och tal, läs och skriv. Projektet namngavs:

”Språket – dörren till världen – om språk och tal, läs och skriv utvecklingsprojekt i Lycksele kommun”, denna ansökan beviljades och erhöll därmed ekonomiska resurser.

En del definitioner av begrepp som används inom projektet, som exempelvis klargör målgruppen, de som berörs av projektet, beskrivs i följande text.

Språkstörning

Specific language impairment/SLI, innebär en tydlig språkstörning trots normal hörsel, normal begåvning och normal social och känslomässig utveckling och frånvaro av påtagliga neurologiska skador (Stark&Tallal,1981, översatt i Nettelblatt, 1995)

I projektet används begreppet språkstörning i enlighet med ovanstående definition. En språkstörning innebär vidare att de språkliga svårigheterna är bestående över tid, även om symtomen förändras och därmed får skiftande konsekvenser för individen under olika åldrar. De språkliga svårigheterna innebär bland annat svårigheter med uttrycksförmågan (uttal, ordförråd, meningsbyggnad) och/eller hörförståelse av ord meningar och texter. Enligt Bishop (1997) är det bland annat en begränsning i förmågan att särskilja språkljud (talperception) och verbala minnesfunktioner som orsakar de språkliga svårigheterna vid en specifik språkstörning. (Se även: Stothard, Snowling, Bishop, Chipchase & Kaplan, 1998)

Tal- och språkförsening

I projektet nyttjas detta begrepp i betydelsen att utvecklingen av tal- och språkutveckling följer det rådande, men att det är något försenat. Tal- och språksvårigheter har förbättrats t.o.m. skolåldern, och vid skolstart har barnet därför en för åldern vanlig uttrycksförmåga och språkförståelse. Studier sägs dock visa att det finns en ökad risk för att läs- och skrivsvårigheter kan uppstå, trots en normaliserad språkutveckling vid skolstart. (Se exempelvis: Stothard, Snowling, Bishop, Chipchase & Kaplan,1998, Olofsson & Nidersöe, 1997 och Magnusson& Naucler, 1997.)

Dyslexi

Av Höien & Lundbergs (2006) förenklade definition av begreppet dyslexi framgår det att: *"Dyslexi är en ihållande störning av skriftspråket förorsakad av en svaghet i det fonologiska systemet"* (s. 21). Dyslexi förklaras därtill genom följande kännetecken:

- Svårigheter med den fonologiska funktionen, dvs. att särskilja språkljud, uppfatta och bearbeta språkljud i sekvens. Kan diagnostiseras redan innan skolstart
- Svårigheterna är medfödda och bestående. Ofta ärftligt betingade.
- Dyslexidiagnosen tar inte ställning till lässvårigheternas allvarlighetsgrad

- Symtom i skolåldern är svårigheter med avkodning och stavning, vilket medför brister i läsförståelse och skrivning.
 - Barnet har en god hörförståelse vid muntliga genomgångar och en god språklig förmåga i övrigt (ordförråd, grammatik osv.).
 - Diskrepans mellan hör- och läsförståelse.
 - Normal begåvning
- (Fritt översatt från: Catts, H.W & Kamhi, A.G., 1999)

3. KOMMUNENS ELEVVÄLSA

Ett flertal kommuner och skolor, bl.a. Lycksele kommun, involverades år 2002 i en satsning där Skolverket hade i uppdrag att inom ett ettårigt utvecklingsarbete implementera regeringens idéer utifrån propositionen om elevhälsa (2001/02:24). Uppdraget innebar: *att fördjupa skolors kunskap om och sambandet mellan hälsa, lärande och trygghet tillsammans med att bidra till utveckling inom elevhälsans områden* (s. 4). I redovisningen av utvecklingsarbetet, *Blick för elevens hälsa, lärande och trygghet, - med fokus på elevhälsa och skolutveckling*, Dnr 2003:989, framgår det att Lycksele kommun är en kommun som under många år arbetat med att främja barn och ungas hälsa. I rapportredovisningen framhålls det av samordnaren för dessa frågor, att kommunens satsningar primärt inneburit att: *...bryta strukturer och tänka i nya banor*, och att arbetet med barn och elevhälsa *...måste bli en naturlig del av skolans verksamhet...* Hon talar även om att man i arbetet betonat: *...betydelsen av att varje professionell granskar sitt eget synsätt...* och att förhoppningen är att satsningen på att utveckla barn- och elevhälsa skall *...bidra till långsiktighet och kontinuitet.* (s. 16)

Elevhälsan i Lycksele består av: Specialpedagoger, specialpedagoger med särskild kompetens mot tal- och språk, skolsköterskor, kuratorer, socialpedagog, skolläkare, skollogoped (inom projektets ram) samt skolpsykolog (via konsultation). Elevhälsans personal har sin basplacering ute på skolorna, vilket innebär att de har sin tillhörighet där. En gemensam arena för möten med hela elevhälsan är "Centrala hälsorådet", de träffas två gånger/termin. Ute på skolorna träffas de personer som tillhör elevhälsan ansvarig rektor och berörda pedagoger i det "Lokala hälsorådet" en gång/vecka.

Handlingsplan

Handlingsplanen, "Språket dörren till världen", är en plan som är framtagen år 2004 i Lycksele kommun. Denna plan är gjord för att förebygga, upptäcka och möta språk-, läs- och skrivsvårigheter hos barn/elever. Syftet med handlingsplanen är i korthet att:

Skapa gemensamma rutiner i Lycksele kommun för kartläggning och uppföljning av barns/elevs språk-, läs- och skrivutveckling och synliggöra den "röda tråden" i barns/elevs språk-, läs- och skrivutveckling (Handlingsplan, 2004-06-10, reviderad 2008)

En grupp pedagoger bestående av tre specialpedagoger, Vibeke Almroth, AnnaLena Brännström och Christina Fjellner, samt mellanstadie läraren Sara Birgersdotter har utformat denna plan. Planen var till en början giltig för förskolan och upp till skolår sex, men utvecklades under år 2006 till att gälla t.o.m. skolår 9. Planen är tänkt som ett stöd för all personal som möter barn/elever i sitt arbete inom kommunen. I planen framgår det vilka insatser som skall göras vid olika tidpunkter, vem som skall göra vad, exempelvis specialpedagogen, talpedagogen, klassläraren eller förskolläraren. Idén är att samtliga pedagoger inom kommunen skall vara förtrogen med innehållet i denna, och följa dess föresatser och arbetsgång. Rektor är den person som är ansvarig för att en uppföljning av arbetet sker.

Se bil 1.

Språkförskola, PIPPI

I slutet av april månad år 2004 anordnades en informationsträff om den språkklass och Språkförskola som skulle startas på Furuviksskolan i Lycksele. Verksamheten igångsattes höstterminen 2004.

Språkförskolan är en renodlad språkförskoleavdelning inom Lycksele tätort, med lokaler som tillhör Furuviksskolan, med plats för åtta barn. Kommunen driver verksamheten i samverkan med landstinget. På avdelningen arbetar tre förskollärare och en logoped som tjänstgör 50%. Verksamheten är lokalintegrerad på Furuviks förskola och är medlem i Språkförskoleföreningen. På denna förenings hemsida kan man läsa:

Vad är en språkförskola?

Språkförskolan tar emot barn med grava, primära språkstörningar. Med primär språkstörning menas att barnet inte har något annat funktionshinder, t ex en hörselskada eller en utvecklingsstörning, som kan förklara språkstörningen. För att få komma till en språkförskola måste man ha remiss från logoped.

På språkförskolan går barnet i en liten barngrupp, c a 8-10 barn. Språkförskolan har gott om personal, i varje barngrupp finns ungefär tre förskollärare. Vid förskolan finns även en eller flera logopeder samt tillgång till psykolog, kurator, ibland även sjukgymnast och arbetsterapeut.

Språkförskolan erbjuder språkträning, dels individuell träning med logoped, dels språkträning i grupp. I alla dagliga aktiviteter smygs språkträningen in, t ex i leken, matsituationen, vid påklädning. En viktig uppgift för personalen är att stärka barnens förmåga till gemensam lek.

För att stärka talet och ge barnen en möjlighet till kommunikation använder man sig av stödtecken (TSS) i all verksamhet vid språkförskolan. Stödtecken ger barnet en möjlighet att kommunicera på ett sätt som motsvarar barnets mentala utvecklingsstadium, trots svårigheterna med talet.

De flesta barn som går på språkförskola är 4-6 år. På en del håll erbjuder man även förskoleklass, d v s verksamhet för 6-åringar inom skolans ram.

Ibland fungerar språkförskolan som en integrerad avdelning, där hälften av barnen har en normal tal- och språkutveckling medan de övriga har en språkstörning.
www.sprakforskoleforeningen.se/vad_ar_en_sprakforskola.htm, 09-02-18)

Språkklass, BOBO

På Furuviksskolan, finns även språkklassen BOBO som är en verksamhet speciellt riktad till barn med språkstörningar. De barn som har möjlighet att utnyttja denna verksamhet är barn som utretts och remitterats av landstingets logopedmottagning, och riktar sig primärt till barn från Lycksele kommun, men även till barn från kranskommuner i mån av plats.

Språkklasserna omfattar en språkförskoleklass med fem-sex elever, och en språkklass för skolår 1-3 med plats för sex elever. Verksamheten bedrivs och präglas av hög personaltäthet och kompetens, och består av förskollärare, grundskollärare, samt en logoped som är anställd på 40%.

Både PIPPI och BOBO:s pedagoger genomför verksamheten med tydlig struktur som en viktig bas. De nyttjar exempelvis bilder och TTT-tecken som viktiga resurser i verksamheten, samt erbjuder kontinuerliga oralmotoriska övningar, språk- och talträning.

Läs- och skrivgrupp

Läs- och skrivgruppen består av en grupp specialpedagoger (samtliga med ITPA kompetens) som under läsåret 2007-2008 hade i uppdrag att (förutom att revidera handlingsplanen Språket – dörren till världen) ta fram ett underlag för hur en läs- och skrivutredning skulle kunna se ut. Gruppen framställde ett komplett material för läs- och skrivutredningar samt en arbetsgång för hur läs- och skrivutredningarna skall genomföras i Lycksele kommun. Arbetsgruppen träffade också Anne Nilsson under våren och fick positiv respons för sitt material. Arbetet resulterade i att kommunen numera är försedd med rutiner och riktlinjer för att genomföra egna dyslexiutredningar.

Syftet med läs- och skrivutredningar är att kommunen ska hitta alla elever med dyslexi och andra läs- och skriv svårigheter före fjärde skolåret, samt att tillhandahålla adekvat stöd för eleverna.

Språkotek

Under läsåret 2002-2003 startade Lycksele kommun ett ”Språkotek” med bidrag från skolverket. De som stod för uppbyggnaden av denna var två av kommunens talpedagoger, Karin Carnbro-Saellström och Ann-Marie Kraft. Kommunen framställde dessutom vid denna tid arbetsrutiner för hur arbetet med barn med språkförsvningar i förskolan skulle upptäckas, och hur detta arbete skulle hanteras och genomföras.

I kommunen arbetar tre specialpedagoger som har en vidareutbildning i språk, tal- och kommunikation, samt en specialpedagog som har påbyggnadsutbildning i språk, tal- och kommunikation samt grav språkstörning. Dessa pedagoger ansvarar för alla barn/elever i förskola, grundskola och särskola när det gäller språk, tal och kommunikation. De har också ansvar för Språkoteket och dess verksamhet. Språkoteket fokuserar tidiga insatser och

förebyggande arbete, och är ett pedagogiskt center för alla pedagoger som arbetar inom familjedaghem, förskola och skola i Lycksele kommun. Verksamhetens mål är således att vara ett pedagogiskt stöd till personal i arbetet med barn/elever som behöver extra stimulans i sin tal- och språkutveckling, men även till vårdnadshavare. Språkoteket tillhandahåller genom utlåning exempelvis specialmaterial och litteratur som främjar tal och kommunikation. Inom denna verksamhet ansvarar de anställda talpedagogerna även för att kompetensutveckla dagbarnvårdare och förskolans personal.

4. PROJEKTETS MÅL OCH SYFTE 2005-2008

Projektets innehåll kommer inledningsvis i följande avsnitt att i korthet beskrivas utifrån de projektansökningar som gjorts till SPI (numera: Specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM.)

En första projektansökan, gällande hösten 2005

Hösten år 2005 fanns det sammanlagt 1652 elever, från förskoleklass till skolår 9 i Lyckseles skolor. Inom förskolans verksamhet fanns 537 barn inskrivna, och inom grundsärskolan 32 elever, dvs. totalt fanns ca. 2221 barn/elever i åldrarna 1-16 år i Lycksele kommuns grundskolor. För att kunna genomföra ytterligare satsningar, inom kommunens redan påbörjade satsning för barn och elever med generella språkstörningar och grava läs- och skrivsvårigheter, ansökte kommunen för första gången denna höst, 2005, om SIS-medel från Specialpedagogiska institutet. Resurserna skulle användas till ett utvecklingsprojekt med namnet: *"Språket – dörren till världen, - om språk och tal, läs och skriv utvecklingsprojekt i Lycksele kommun"*. Föresatsen var vid denna tid att projektet skulle igångsättas under samma höst och avslutas våren 2007.

Mål och syfte

Det huvudsakliga syftet med projektet var att elever med språkstörning inom kommunen skulle erbjudas en mycket god språk och lärandemiljö, samt mötas av kunniga pedagoger i en inkluderande miljö. Syftet var även att så kallade stadieövergångar inom skolan skulle utvecklas till att fungera på ett optimalt sätt för berörda elever.

Föresatser med arbetet

Viljeinriktningen var bland annat att fullfölja och förbättra det redan påbörjade arbetet, med "tidiga insatser", som kommunen redan tidigare satsat på. Andra områden som klargjordes som viktiga att beakta inom projektet var: *att medverka till att en god samverkan och en samsyn mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logopedier skulle utvecklas, samt att kunskapskompetensen hos alla pedagoger inom kommunen skulle förbättras.* Dessutom var det av intresse att en utveckling av övergången mellan grundskola och gymnasium skulle prioriteras, att utpröva särskilt anpassade läromedel, samt att utveckla det befintliga Språkoteket till att även bli ett resurscentrum för inlandet. Förutom detta skulle man inom satsningen ägna sig åt att skapa ett nätverk för att inbegripa inlandets pedagoger som

också arbetade med elever med språkstörning. Tanken var därutöver att påbörja ett arbete att utveckla ett enat förhållningssätt kring frågor runt betyg och bedömning.

Satsningar

De insatser man beräknade att genomföra, i det inledande skedet av projektet, för att nå dessa föresatser, var exempelvis att implementera handlingsplanen, ”Språket – dörren till världen”, hos pedagogerna i kommunen. Det vill säga utveckla ett samarbete och en samsyn mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logoped med fokus på elevernas språk- och lärmiljö. Dessutom skulle en logoped avlönas inom projektet för att handleda pedagogerna i skolorna inom kommunen. Därutöver var intentionerna att individuella läromedel för enskilda elever skulle utprovas, och att seminarieträffar skulle anordnas för pedagoger inom kommunen och för pedagoger från inlandskommunerna.

Målgrupp

De elever som skulle beröras av detta projekt var de som var utredda av logoped och/eller psykolog och som erhållit diagnosen språkstörning, vilket visade sig vara sammanlagt 25 barn/elever vid denna tid.

Se bil. 2

Den andra projektansökan, gällande år 2006

Antalet barn/elever i Lyckseles förskola, grundskola och särskola var i denna ansökan likvärdig som under hösten 2005 års ansökan, och innebar sammanlagt 2221 barn/elever. I denna ansökan klargörs det även att det fanns 837 elever i gymnasieskolan, och 16 elever i gymnasiesärskolan vid denna tid. Totalt fanns 3074 barn/elever inom kommunens utbildningssektor.

Mål, syfte och föresatser med arbetet

Hösten 2005 gjordes således en ny ansökan för att driva projektet vidare. Detta hade klargjorts redan i den ansökan som åstadkommit tidigare under 2005. Mål- och syftes formuleringar samt viljeinriktning var densamma som vid föregående ansökan, men med ett tillägg, vilket innebar en önskan om att få utveckla projektet genom att erbjuda alternativa kommunikativa uttrycksformer till berörda barn/elever.

Satsningar

Av ansökan framgår det att arbetet med implementeringen av kommunens handlingsplan, som påbörjades under hösten 2005, skulle fortgå och fördjupas under följande period. Exempelvis genom att utveckla samarbete och samsyn mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logoped. Andra delar som enligt ansökan skulle fortskrida var arbetet med att utprova individuellt anpassade läromedel, och handledning av logoped till de pedagoger som arbetade nära elever med språkstörning. Det nätverk som tidigare initierats med inlandskommunerna Malå, Norsjö, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Åsele och Dorotea skall i enlighet med denna ansökan byggas upp med både rektorer och pedagoger engagerade. Tanken är även att kompetensutveckling skall ske genom exempelvis föreläsningar och studiebesök inom

nätverket. Som ett intresseområde för projektet, under år 2006, finns även en föresats om att få till stånd ett erfarenhetsutbyte, genom seminarier och träffar, med pedagogerna från inlandskommunerna, tillsammans med Språkoteket i Lycksele.

De nya inslag som förbereddes att beaktas inom projektet denna gång var, att utveckla kommunens handlingsplan på området till att även gälla för skolår sju till nio, och för gymnasieskolan. Dessutom klargörs det att logopederna, i denna projektansökan, skall finnas till stöd och hjälp vid utformandet av individuella utvecklingsplaner, IUP /åtgärdsprogram, för de elever med språkstörning som var inkluderade i ordinarie klasser. Slutligen fanns även en viljeinriktning om att utveckla och stötta andra uttrycksformer för de elever som berördes av språkprojektet genom att med hjälp av Språkoteket erbjuda musik- och bildterapi. Se bil. 3.

Den tredje projektansökan, gällande år 2007

Det sammanlagda antalet barn/elever inom kommunens skolor var vid denna tid 3066. Dvs. 589 barn i förskolan, 1595 elever i förskoleklass-skolår 9, 32 elever inom grundsärskolan, 826 elever i gymnasieskolan samt 24 elever i gymnasiesärskolan. Det antal barn/elever som hade grava läs- och skrivsvårigheter uppges ej i denna ansökan.

Mål och syfte

I den tredje ansökan, för att driva projektet vidare, är mål och syfte formulerade på motsvarande sätt som tidigare (se bil. 2 och 3), men innehåller även ett tillägg som utgörs av texten: *Att vi utvecklar vår kompetens våra rutiner och stödinsatser, så att rätt barn får rätt stöd, i rätt tid.*

Föresatser med arbetet

Föresatsen är, även fortsättningsvis, att vidareutveckla och fullfölja det arbete som påbörjats inom projektet, och att utöka stödet av särskilt anpassat läromedel till de barn som tillkommit under projektperioden. I denna ansökan tydliggörs också mer distinkt en önskan om att utveckla kompetensen kring bedömning och betyg för elever med språkstörning, samt att förbereda övergången från grundskola till gymnasieskola. I övrigt poängteras det, att det pågående arbetet som sker i samverkan med landstinget, och som fokuserar tidiga upptäckter och stödinsatser för barn med språkstörning, skall fortskrida, samt att det också finns ett intresse för att identifiera barn med olika funktionsstörningar i denna ansökan.

Satsningar

De insatser som kommunen hade för avsikt att genomföra inom projektet under år 2007 var, att en logoped även fortsättningsvis skulle ha en handledande funktion gentemot de arbetslag som i den ordinarie skolverksamheten hade elever med diagnosen språkstörning. Dessutom fanns en viljeinriktning att nätverksträffarna med inlandskommunerna skulle fortgå. Därtill framgår det att bild/kommunikation- och FMT (funktionsinriktad musikterapi) - grupperna skall fortsätta.

Elevgrupper

De barn/elever som skulle beröras av projektet var fortfarande de som var utredda av logoped och/eller psykolog, och som erhållit diagnosen språkstörning. Det framgår dock i denna ansökan, att barn/elever med andra kommunikativa svårigheter, samt att barn/elever som kommer från inlandskommunerna, också kan komma att beröras av projektet. Något antal är ej denna gång specificerat.

Tidsplan

I denna ansökan finns också en tydlig vision om att projektet som påbörjades läsåret 2005/2006 skall fortskrida fram till våren 2009, och inte som i tidigare ansökningar angetts, t.o.m. våren 2007.

Se bil. 4.

Den fjärde projektansökan, gällande år 2008

När denna ansökan för att driva projektet vidare, gjordes i januari år 2008, fanns 1371 elever inom grundskolan i Lycksele kommun. Antalet barn i förskolan var 621, och antalet elever inom grundsärskolan var 32. Inom Lyckseles gymnasieskola studerade 869 elever, samt inom gymnasiesärskolan 27 elever. Sammanlagt 2920 barn/elever.

Mål och syfte

I denna ansökan finns samma innehåll när det gäller mål och syfte som i föregående ansökan, dvs. inga förändringar är gjorda.

Satsningar

De planerade insatserna för år 2008 är främst, att vidareutveckla det som i projektet påbörjats och fullfölja de processer som pågår. Det innebär i sin tur enligt ansökan att:

- *Utveckla stöd och kompetens kring kompensatoriska hjälpmedel för de elever som är i behov av detta.*
- *Utveckla kompetens kring bedömning och betyg för gruppen elever med språkstörning.*
- *I processform arbeta fram rutiner kring övergångar mellan skolor och stadier.*
- *Konsultativa samtal med logoped till de arbetslag inom förskolor och skolor som har elever med inlärningssvårigheter där tal- och/eller specialpedagog är inkopplad.*
- *Kontinuerligt stöd/handledning till de lärare som tar emot elever med språkstörning för första gången.*
- *Lärandegrupper där logoped, spec- och talpedagoger möts för gemensam tolkning och reflektion kring barn/elevs inlärningssvårigheter.*
- *Handledning till personal under temat, att möta föräldrars sorg och frustration över sitt barns funktionshinder.*
- *Informations/dialog träffar om projektet internt och externt.*
- *Fortsatta nätverksträffar med inlandskommunerna Malå, Norsjö, Sorsele, Storuman, Vilhelmina, Åsele och Dorotea på rektors och pedagognivå.*
- *Seminarier för kompetensutveckling/erfarenhetsutbyte Utveckla ett kontinuerligt föräldrastöd genom samtalsgrupper.*
- *Planera för hur projektets arbete kan bli en del i ordinarie verksamhet efter projekttidens slut.*
- *Dokumentera projektet.*
- *I det pågående samarbetet med landstinget, arbeta vidare med tidiga upptäckter och stödinsatser för barn med språkstörning, samt tidig identifiering av barn med olika funktionsstörningar.*
- *Fortsätta med kompetensutveckling på alla stadier inom området språk och tal, - läs och skriv.*
- *Arbeta vidare med bild/kommunikation och FMT-grupperna.*

(Ansökan till SIS, bil 5)

Elevgrupper

De barn/elever som skulle beröras av projektet är, även i denna ansökan, de som är utredda av logoped och psykolog och som erhållit diagnosen språkstörning. Det framgår också att andra barn/elever med andra kommunikativa svårigheter, samt att barn/elever som kommer från inlandskommunerna också, kan komma att beröras av projektet. Något antal är ej denna gång specificerat.

Se bil. 5.

Den femte projektansökan, gällande år 2009

Projektet startade läsåret 05/06 och beräknades avslutas under år 2009. Denna femte ansökan om medel var därmed den sista. Antalet barn/elever som fanns i Lyckseles förskolor, grundskolor, särskolor och gymnasieskolor var vid denna tid sammanlagt 2893. Antalet barn inom förskolan var 699, antal elever inom grundskolan 1325, inom grundsärskolan 32, inom gymnasiesärskolan 27 och inom gymnasieskolan 850. Elever med grava läs- och skrivsvårigheter, samt elever som var utredda av logoped och psykolog med diagnosen språkstörning, var den elevgrupp som primärt berördes av denna ansökan, men barn med andra inlärningssvårigheter, sägs även direkt och/eller indirekt kunna beröras av projektet. Indirekt berörda är också barn med språkstörning från nätverkskommunerna, enligt denna ansökan.

Mål och syfte

I ansökan beskrivs mål och syfte på samma sätt som vid tidigare ansökningar, men med ett litet tillägg som lyder: *Att utveckla arbetsmetoder för att utvärdera resultaten av beslutade insatser.*

Satsningar

I denna ansökan framgår det att under följande period, år 2009, skall en satsning göras för att planera hur projektets innehåll skall bedrivas inom kommunens ordinarie verksamhet framledes. Föresatser finns även att de processer som tidigare startats skall fortgå under denna period, dock med några små förändringar eller tillägg. De nyheter som beskrivs är att: *säkra målgruppens övergång till gymnasiet, starta en organisation med språkpiloter på förskolorna. och en uppföljning och dokumentation av projektet i samarbete med Umeå universitet.*

Förväntat resultat

I ansökan beskrivs även förväntade resultat av projektet, vilka är följande:

Att kunskapen inom området språkstörning/dyslexi och läs- och skrivsvårigheter har ökat bland våra pedagoger under projektiden.

Att våra elever med språkstörning/dyslexi och läs- och skrivsvårigheter, upptäcks tidigt och får rätt stöd för att kunna utvecklas optimalt under sin skolgång. Att kunskapsresultaten ökar för elevgruppen vid nationella prov åk 3, åk 5 och vid betygssättning åk 8 och åk 9.

(Ansökan till SIS, bil 6)

Dokumentation/Utvärdering

I den sistnämnda ansökan nämns också att under våren 2008 påbörjades en systematisk dokumentation av projektet med hjälp av pedagogiska institutionen, Umeå Universitet. Den utvärdering, som är planerad, och en del av dokumentationen, sägs i huvudsak ska fokusera personalens värdering av projektet, synliggöra resultat inom verksamheten och stimulera till fortsatt utveckling inom området.

5. PROJEKTORGANISATION

Projektgruppen

Den projektgrupp som funnits har under projektets förlopp förändrats en del, Christina Bergman har dock haft rollen som projektledare under hela projektet.

Från februari månad år 2006 har projektgruppen bestått av: en rektor från norra området, en rektor från södra området, några specialpedagoger, talpedagoger, logopeden Maria Levin, administratören Lena Axelsson samt projektledaren Christina Bergman. "Rektorsgruppen" samt "Stora hälsorådet" har varit referensgrupper under hela projektets gång.

Från februari 2007 medverkade dessa personer i projektgruppen:

Louise Abrahamsson, socialpedagog, som senare lämnat sin plats och ersatts av Karin Alvarsson, specialpedagog
Vibeke Almroth, specialpedagog
Lena Axelsson, administratör
Christina Bergman, projektledare
Kajsa Brännlund, logoped
Anna-Lena Brännström, specialpedagog
Christina Fjellner, specialpedagog
Annika Granlund, rektor, som senare lämnat sin plats och ersatts av Helena Tellström
Klas Grimlund, psykolog/konsult, inhyrd vid några tillfällen
Maria Levlin, logoped
Gun Lindgren, specialpedagog, som lämnat sin plats våren 2008
Samuel Lundström, rektor
Anna Nordensjö, specialpedagog, som lämnat sin plats hösten 2008
Ulla-Carin Olofsson, specialpedagog

Denna grupp har grupp har träffats ca 4-5 gånger under år 2006, 7 gånger år 2007 samt ett antal gånger år 2008. Arbetet med planering av projektarbetet har genomförts i en liten grupp bestående av Lena Axelsson, Christina Bergman och Maria Levlin.

Resurser

Specialpedagogiska institutet har enligt förordningen SFS 1991:931, om statsbidrag till särskilda insatser på skolområdet, fördelat till utvecklingsprojektet "Språket – dörren till världen, om språk och tal, läs och skriv" i Lycksele kommun, följande bidragsbelopp:

År 2005, 85.000 kronor
År 2006, 340.000 kronor. Slutredovisning: 376 542 kronor
År 2007, 400.000 kronor. Slutredovisning: 470 229 kronor
År 2008, 450.000 kronor. Slutredovisning:
År 2009, 165 000 kronor.

Tidsramar: Arbetet startade 2005 och avslutas under år 2009.

6. PROJEKTAKTIVITETER

Projektets innehåll kommer inledningsvis i detta avsnitt att ytterligare beskrivas genom en utförligare dokumentation av ett flertal av de aktiviteter som genomförts. Därefter finns en sammanfattande redogörelse av de utvärderingar som fortlöpande är gjorda inom projektet.

Aktiviteter

Kompenserande läromedel, hösten 2005-

Som kompenserande läromedel/särskilt anpassat läromedel räknas exempelvis: bärbar dator, dataprogram, och andra tekniska hjälpmedel.

Vilka elever gäller det?

De barn/elever som inom projektet ansetts vara berättigade till speciella hjälpmedel, datorhjälpmedel, specificerades under hösten år 2005 till att gälla de som var utredda av logoped, och som därmed erhållit diagnosen dyslexi eller språkstörning. Föresatsen var också att i de fall där misstanke om utvecklingsstörning, koncentrationssvårigheter eller annan neuropsykiatrisk problematik fanns, skulle även en psykolog medverka i utredningen. Dessutom skulle barnets/elevens arbetslag medverka genom att åstadkomma en pedagogisk bedömning med förskolans eller skolans verksamhet som utgångspunkt.

En annan grundtanke för att erhålla hjälpmedel var motivation. Med detta menades att en viktig förutsättning för att erhålla datorhjälpmedel var att barnet/eleven samt pedagogerna i verksamheten/arbetslaget skulle vara positivt inställda till, och intresserade av, att erhålla ”alternativa hjälpmedel”. De hjälpmedel som i huvudsak erbjöds var: Talsyntes-*Infovox Desktop* och tillhör till dessa. Dvs. *EdWord* och *Textscanner*, *Stava rätt 3.0*, *Ordprediktion-Saida* och ”*Svensk talpenna*”.

Christina Bergman uppmanade även under projektets gång (under februari månad år 2006), att lärare och specialpedagoger skulle fundera över vilka behov de barn/elever som ingick i projektet hade av olika datorhjälpmedel. Pedagogerna ombads även att klart och tydligt beskriva hur programmen var tänkta att nyttjas för de enskilda barnen/eleverna, samt att klargöra vilka förväntningar de hade på programvaran. Till denna inventering bifogades en blankett, och till hjälp för inköpen fanns Ingvar Andersson, från Dataresurscentrum i Umeå.

Projektledaren klargjorde, även på ett tidigt stadium, att en utvärdering skulle genomföras efter en tid av berörda parter. Dvs. hur arbetet, med det läromedel som beviljats fungerat. Denna analys föreslogs utföras i två steg, dvs. ett första tillfälle under utprovningstiden, och ett andra tillfälle i slutet av perioden. Vid utvärderingarna rekommenderades elev, vårdnadshavare, arbetslag, rektor och hjälpmedelsteam att delta. Därefter skulle rektor och arbetslag slutligen avgöra om hjälpmedlet skulle införskaffas till den enskilda skolenheten.

Efter detta första försök, med datorhjälpmedel, investerade Lycksele kommunen våren 2007 i en kommunlicens för programvarorna: Word read plus, Matteknep och Minneslek. Under mars månad distribuerades även ett utskick till vårdnadshavarna där de fick information om möjligheten att köpa programmet Talsyntes/Word read plus för reducerat pris om barnet nyttjade programmet på skolan.

Kommunlogopedens konsultationsträffar

Hösten 2006 var kommunlogopedens roll inom projektet att exempelvis: medverka i den planering som projektgruppen utförde, att vara behjälplig vid hjälpmedelsansökningar och att medverka i så kallade konsultationsträffar.

Kommunlogopedens konsultationsträffar med skolan, 2006

Innebar att, de arbetslag som arbetar inom förskola och skola, och som hade barn/elever med språkliga och läs- och skrivsvårigheter inom den ordinarie skolverksamheten, fick handledning i sitt arbete av en logoped. Under dessa konsultationsträffar medverkade alltid klasslärare, berörda ämneslärare, spec- och/eller talpedagog och vårdnadshavare. Rektor var alltid informerad, och deltog också i mån av möjlighet. Eleven deltog också med hänsyn till ålder och mognad. Några exempel på olika områden som dryftades vid konsultationsträffarna är:

- *Vilka konsekvenser får begränsningar i läshastighet, och/eller läsförståelse, hörförståelse för kunskapsinhämtning i olika skolämnen?*
- *Hur kan kunskapsinhämtningen underlättas när sådana svårigheter finns? Strategier för olika skolämnen?*
- *Hur kan tekniska hjälpmedel och studieteknik underlätta för elevens kunskapsinhämtning?*
- *Hur kan man hjälpa elever med stora begränsningar i ordförrådet att utveckla sin ordkunskap?*

Under vårterminen 2006 erbjöds samtliga tio elevers arbetslag till en enskild konsultationsträff med kommunlogopeden, Maria Levlin. Innehållet på träffarna bestod vanligtvis av att lärare, elev och vårdnadshavare berättade om skolarbetet, elevens inlärningssituation i olika skolämnen, och även om hur undervisningen anpassats på olika sätt. Logopeden informerade om resultatet av den logopedutredning som senast utförts. Denna information mynnade därefter ut i en diskussion om hur undervisningen skulle kunna anpassas med hänsyn till detta resultat. Slutligen nedtecknades några förslag till hur den pedagogiska verksamheten skulle tillrättaläggas/anpassas. Dessa förslag överfördes i sin tur till elevens åtgärdsprogram. Dessa träffar pågick 1,5-2 timmar. Avslutningsvis fick pedagogerna i arbetslaget, vid dessa möten, besvara några enkätfrågor för att på så sätt

utvärdera konsultationstillfället. Kommunlogopeden avsatte 2-3 tim/vecka för denna typ av konsultationsuppdrag under denna termin.

Kommunlogopedens konsultationsträffar med skolan, 2007-2008

Eftersom konsultationstillfällena uppskattades av arbetslagen år 2006, togs ett beslut att dessa skulle fortsätta under år 2007. Detta år blev även förskolans arbetslag, ”special- och talgruppen”, samt rektorsgruppen erbjudna att delta i logopedens konsultationsträffar. Från våren 2007 erbjöds dessutom konsultationsträffar, när arbetslagen hade frågor om inläring, språk-, läs eller skrivförmåga, oavsett om barnet/eleven var utredd av logoped eller psykolog sedan tidigare eller inte. Kommunlogopeden avsatte en dag/vecka för konsultationsuppdraget under denna termin.

För vårterminen 2008 var intentionerna att kommunlogopeden skall vara disponibel ca 2,5 dag/vecka

Kommunlogopedens konsultationsträffar med förskolan, 2007-2008

Förskolans pedagoger i sin tur gavs möjlighet att boka en träff när de kände oro för ett barns tal, språk, kommunikation eller samspelsförmåga med andra barn. På dessa träffar deltog föräldrar, ansvarig förskollärare och tal- och/eller specialpedagog. Rektor var alltid informerad och närvarade vid behov och möjlighet. Några exempel på olika områden som dryftades vid konsultationsträffarna på förskolan är:

- *Idéer kring hur ett anpassat förhållningssätt kan underlätta barnets språkliga utveckling i vardagen.*
- *Förslag på aktiviteter, såsom lekar och spel*
- *Samtal om hur tecken kan användas som stöd för att underlätta utvecklingen av ord*
- *Samtal om barnets behov av stöd för lekutveckling*

Dessa träffar inleddes med att arbetslaget beskriver hur barnet talar, leker och samspekar med andra barn. Pedagogerna fick också beskriva hur barnet fungerar vid olika aktiviteter och dagsrutiner. I de fall då barnen tidigare hade blivit utredda på sjukhuset brukade också logopeden, med föräldrarnas tillstånd, berätta om utredningens resultat. Därefter mynnade samtalet ut i en diskussion om vad som skulle göras för att underlätta för barnet i dess språkliga och kommunikativa utveckling. Vid de tillfällen då barnen inte var utredda brukade logopeden också hjälpa till med att ta ställning till om en utredning borde åstadkommas. Om så var fallet fick föräldrarna kontakta BVC för att be om en remiss till logopedmottagningen, eller söka hjälp via barnhälsovårdens psykolog.

Kommunlogopedens konsultationsträffar med speciallärare och talpedagoger

Maria Levlin har också deltagit i träffar tillsammans med de tre arbetslag som består av tal- och specialpedagoger i kommunen (ca 4 ggr, hösten 07). Syftet med dessa konsultationstillfällen har varit att ge möjlighet att diskutera de elevärenden som dessa pedagoger utreder eller utrett. Syftet innebar i förlängningen att lära av varandra, och på så sätt uppnå bättre säkerhet för de slutsatser som drogs av utredningar och det arbete som genomfördes. De ”ärenden” som ventilerades vid dessa möten var alltid avidentifierade.

Nätverksarbete, 2005-2007

I slutet av november månad år 2005 initierade projektledaren Christina Bergman från Lycksele kommun till en första sammankomst med ansvariga och intresserade rektorer från inlandskommunerna, dvs. Malå, Norsjö, Storuman, Sorsele, Åsele, Vilhelmina och Dorotea kommun. Syftet med denna inbjudan var, att på ett första möte diskutera om ett behov av ett nätverk i inlandet fanns för barn/elever med språkstörning. I inbjudan beskrevs också Lycksele kommuns språkprojekt.

På den första sammankomsten togs ett beslut om att ett nätverk för detta ändamål skulle bildas. De som medverkade från Lycksele kommun vid träffen var förvaltningschef Jonny Fjellner, kommunlogoped Maria Levlin och projektledaren Christina Bergman.

Nästkommande nätverksträff genomfördes våren, 2006. Återigen arrangerades denna i Lycksele, på initiativ av Christina Bergman, och riktade sig till rektorer i inlandskommunerna. På agendan stod bland annat erfarenhetsutbyte, såsom språkprojektet i Lycksele, dyslexiutredningar, läs- och skriv-screening/kartläggning samt kompetensutveckling. Solweig Strandberg från Specialpedagogiska institutet i Umeå bidrog också med aktuell information kring ”Språk och tal”.

Informationsdagar inom nätverket, 2006-2007

För de verksamma pedagogerna i det nätverk som bildats med inlandskommunerna anordnades informationsdagar så småningom. Det första tillfället var i februari 2006, det andra i november samma år och det tredje och fjärde tillfället genomfördes i april, respektive i november följande år, 2007.

Dessa informationsdagar innehöll klargöranden kring språkstörning, information om Lyckseles projekt såsom handlingsplanen, *Språket – dörren till världen*, Språkoteket, Språkförskolan PIPPI och Språkklassen BOBO. Eftermiddagarna ägnades till studiebesök på Språkoteket, och till besök på språkförskolan och till språkklassen. De som medverkade och arrangerade dessa dagar var pedagoger, logoped och rektor från PIPPI, BOBO och representanter från Språkoteket i Lycksele kommun.

Språkotekets nätverksarbete 2006-2007

Personalen på Lyckseles Språkotek har också medverkat i arbetet med att bygga upp nätverket med inlandskommunerna. Inledningsvis skickade de en inbjudan till de pedagoger som arbetade speciellt med tal- och språk, dvs. talpedagoger och specialpedagoger, i berörda kommuner. På den första träffen i februari 2006, var föresatsen främst att bekanta sig med varandra, men också att få utbyta erfarenheter kring arbetet med ”tal, språk- och kommunikation”. Dessutom berättade personalen från Språkoteket om sin egen verksamhet vid denna träff.

Nästföljande sammankomst gick av stapeln under september månad samma år, och även denna gång i Lycksele. Temat för dagen var ”screeningmaterial”. På inbjudan till mötet påmindes deltagarna om att i förväg meddela vilket material hon/han hade för avsikt att presentera, samt att dela med sig av andra ”guldkorn” på träffen.

I slutet av februari månad, 2007, var det dags för den tredje träffen med denna grupp. ”Den meningsfulla språkväven” var på agendan. Några olika teman redovisades av representanter från de olika kommunerna, samt glimtar från SFFL-kongressen (oktober 2006), ”Möten med skriftspråket”.

Det fjärde mötet var i september samma år. Denna gång medverkade kommunlogopeden Maria Levlin genom att hålla en föreläsning som berörde språkstörning. Deltagarna uppmanades i utskicket till denna träff att skicka önskemål om innehåll och frågor till logopeden. Dagens andra hälft ägnades till att utbyta erfarenheter, diskutera pedagogiska frågor och dryfta andra funderingar från de egna verksamheterna.

Funktionsinriktad musikterapi, FMT , 2006-2007

Terapiformen innebär i huvudsak en typ av rörelseterapi, och beskrivs av Musikterapiinstitutet - Centrum för funktionsinriktad musikterapi (<http://home.tele2.se/fmtlassehjem/>, 08-05-09), som en:

...neuro-muskulär, icke-verbal rörelseterapi där specialkomponerade musikkoder skapar minnesspår i hjärnan och utgör en ledande, bekräftande och inspirerande ingrediens i ett samspel. I ett speciellt musikaliskt manipulerande framkallar koderna reaktioner (omedvetna handlingar) som i ett återupprepande medvetandegörs. En auditiv dialog skapas, som leder till muskulär aktivitet. Stegvis byggs ett rörelsemönster upp hos individen, varvid följer en intellektuell utveckling (<http://home.tele2.se/fmtlassehjem/>, 08-05-09)

FMT är en behandling där musik i en speciell form nyttjas, och ingen typ av verbal kommunikation förekommer. Terapeuten nyttjar ett piano, och barnen/eleverna använder trummor och cymbaler. Syftet är att främja individens funktionsnivå för: *egen reaktion-utan andras önskan/vilja/krav, egen handling-utan instruktion, egen tanke-utan andras ord eller förmaning och egen planering-utan fysisk påverkan*. Det sägs vidare att syftet är att:

Syftet är att via en utökad rörelserepertoar befrämja kroppsbalansering, stabilisering och strukturering - allt riktat mot en optimal funktion via individens egen drivkraft - allt samlat i ett helhetsperspektiv och i en utvecklingsprocess. (<http://home.tele2.se/fmtlassehjem/>, 08-05-09)

Under höstterminen 2006 erbjöds ”Funktionsinriktad musikterapi” för elever inom projektet. Under augusti månad skickade administratören, Lena Axelsson, information om den FMT-verksamhet som skulle erbjudas inom projektet till berörda rektorer. Det informationsmaterial som skulle distribueras till berörda vårdnadshavare sändes också till skolorna, och det underströks i utskicket att viss upplysning skulle ges till vårdnadshavare, klasslärare och speciallärare innan den skriftliga informationen delades ut.

En kort tid därefter, i början av september, genomfördes en informationsträff om FMT-verksamheten. Till mötet var både vårdnadshavare och personal inbjudna. I den skriftliga inbjudan som föregick mötet klargjordes terapins grunder, målet med terapin och den diplomerade FMT-terapeuten Susanne Sjögren, som skulle ansvara för verksamheten, presenterades även i utskicket. Det klargjordes att terapin skulle vara kostnadsfri, och att vårdnadshavarna själva skulle ombesörja och bekosta resor till verksamheten i samarbete med skolan.

I mitten av september månad startade verksamheten för eleverna i en lokal på den Kommunala musikskolan i Lycksele. De elever som deltog var nio till antalet, och undervisades i grupp, samt individuellt varannan vecka. Vid sammankomsterna fick de under lekfulla former röra sig och spela trummor med fokus på kroppskontroll, perception och andning. Efter en tids verksamhet ansvarade Susanne Sjögren även för att informera pedagoger från ett arbetslag (som i sitt arbete hade barn/elever som deltog i denna verksamhet) om arbetsmetoden. Hon hade även under denna termin samtal med några föräldrar som önskade återkoppling/information.

Musikterapi enligt denna metod erbjöds även höstterminen 2007.

Bild- och kommunikationsgrupp, 2006-2007

Är en verksamhet inom projektet som erbjöd arbete med alternativa uttrycksmedel. Eleverna fick genom denna aktivitet erfaras kommunikation med hjälp av att skapa film. Verksamheten riktade sig till elever, i skolår 6, med diagnosen språkstörning.

I början av september månad, år 2006, påbörjades arbetet med "Bild- och kommunikationsgruppen". Projektledaren inbjöd initialt till en informationsträff. De personer som omfattades av inbjudan var vårdnadshavare till elever som gick i skolår 6, och som inkluderades av språkprojektet. De rektorer och pedagoger som arbetade med dessa elever inbegreps även av kallelsen. Projektledningen ombesörjde inbjudan till mötet till berörda pedagoger och skolor. Pedagogerna fick i sin tur ansvaret för att förmedla information till elever och vårdnadshavare.

Bild och kommunikation som ett alternativt uttrycksmedel var det centrala syftet för denna verksamhet. Andra syften med "Bild och kommunikationsgruppen" var att eleverna skulle få träffa barn i samma ålder som hade likartade svårigheter. Tanken var dessutom att verksamheten skulle gynna övergången till nya skolor, dvs. förbereda övergången till skolår 7. Det fanns även en föresats om att elevernas självkänsla och kunskapsinhämtning skulle gynnas av denna verksamhet.

Kristina Lindblad, specialpedagog som också innehar en bildläroutbildning, är den person som hade ansvar för "Bild och kommunikationsgruppen". Hon handledde eleverna en gång i veckan i en ungdomslokal som var centralt belägen i staden. I denna lokal fanns Mac-datorer med redigeringsprogram, digitalvideokamera och en mindre biosalong som var utrustad med en DVD-kanon. Dessutom var lokalerna rustade med andra inventarier som vanligtvis ingår i en ungdomslokal. Gruppen bestod inledningsvis av sex elever, fem pojkar och en flicka, men reducerades efter en kort tid till att bestå av fem pojkar. Dessa elever kom från fyra olika skolor. Under första delen av terminen träffade specialpedagogen eleverna individuellt eller i par. Detta upplägg valdes för att ge varje elev möjlighet att prova på enklare filmuppgifter, och lära sig tekniken i lugn och ro. Först när filmarbetet var i sin slutfas, träffades hela gruppen varje vecka och vid samma tidpunkt.

Informationsträffar år 2006

Det anordnades vid några tillfällen s.k. informationsträffar kring projektet ”Språk och tal - läs och skriv, - ett utvecklingsarbete i Lycksele kommun”. Dessa genomfördes under tre dagar i januari-mars för skolans och förskolans personal, och ett av dessa riktades speciellt till personalen på Furuvik förskola, fritidshem och skola.

Dessutom arrangerades informationsträffar vid ytterligare två tillfällen, både på dagtid och kvällstid, för personal inom förskola, fritidshem och skola, samt för politiker och övriga intresserade. Vid dessa två träffar medverkande pedagoger, logopedier och rektor från PIPPI, BOBO samt personal från Språkoteket. Innehållet i informationen var i huvudsak: *Språkstörning - vad är det?, handlingsplanen: Språket – dörren till världen, Språkoteket, språkförskolan PIPPI och språkklassen BOBO*. Dessutom gavs möjlighet till diskussion, och till att ställa frågor.

Förutom dessa tillfällen anordnades ytterligare en informationsträff med samma innehåll följande höst, under oktober månad. Målgruppen var pedagoger och ledningspersonal som arbetade inom förskola och skola. De som medverkade denna gång var pedagoger, logopedier och rektor från kommunens språkverksamhet. Dessutom erbjöds föreläsningar med kommunlogopeden ytterligare två gånger under maj månad, 2008.

Andra sammankomster och aktiviteter, 2006-2009

”Kärntruppen”

Under januari månad, 2006 arrangerades en träff i Lycksele tillsammans med några personer från Umeå. De som närvarade vid denna var Christina Bergman, projektansvarig i Lycksele kommun, Louise Westerlund, rektor på Västtegsskola i Umeå och Solweig Strandberg, SPI, Umeå. Innehållet på agendan var exempelvis: Samverkan mellan språkklasserna i Lycksele och Umeå. Hur? Gemensam kompetensutveckling? och nätverksträffar. Ett möte anordnades även i Umeå under april månad, 2006.

Konferenser

Ett antal personer har också under projektets gång haft möjlighet att vara närvarande vid några Språkkonferenser. Dessa nationella konferenser har anordnats en gång per år och arrangerats av nätverket för språkklasser.

Språkkonferens på Åland, 27-28 april, 2006

Språkkonferens i Visby, 26-27 april, 2007 Gotland

Dyslexikonferens Östersund, 19 april

Språkkonferens i Umeå, april, 2008, då som medverkande arrangör.

Studiebesök, 2007

I början av november månad år 2007 genomfördes inom projektet ett studiebesök till Västtegs skola i Umeå. På sammankomsten deltog pedagoger, logopedier och rektorer från språkförskolor och språkklasser inom Lycksele och Umeå kommun. Innehållet under denna

dag var bland annat: information om en kommande språkkonferens, IUP samt betyg och bedömning. Bakom inbjudan stod Louise Westerlund, rektor från Västtegsskola i Umeå, och Christina Bergman, projektansvarig från Lycksele kommun.

Fortbildning/föreläsningar, våren 2007

Arbetslagen i Lycksele kommuns förskolor och skolor har även haft möjlighet att erhålla fortbildning angående språkstörning, läs- och skrivsvårigheter. De pedagoger och rektorer som arbetade inom skolan erbjöds exempelvis föreläsningar som kommunlogopeden Maria Levlin ansvarade för. Föredraget innehöll i korthet: definition av språkstörning och jämförelser med andra funktionshinder såsom dyslexi, ADHD, autism, förklaringar om orsaker till språkstörning, klarlägganden om olika uttryck för dessa svårigheter, samt information om vad omgivningen kan ta hänsyn till och göra för att underlätta och främja situationen för dessa barn/elever.

Under våren 2007 inbjöds även personal inom förskolan till sådan fortbildning. Föreläsningen erbjöds vid två olika tillfällen under april och maj månad. Kommunlogopeden var, precis som tidigare, den person som ansvarade för dessa fortbildningstillfällen och innehållet var i stort detsamma som för skolans personal, men klargjorde också konsekvenser för barnets kommunikation och lekutveckling. I innehållet fanns även information om omgivningens betydelse för att positivt stimulera olika språkliga nivåer, flerspråkighet och språkliga svårigheter.

Fortbildningen var ett frivilligt inslag och innebar således att pedagogerna/arbetslagen själva gjorde en anmälan om intresse fanns. Uppslutningen till denna fortbildning var stor.

Föräldragrupper, 2007-2008

Under mars månad år 2007 erbjöds vårdnadshavare till de barn/elever som ingick i projektet till en första föräldrträff med skolpsykologen Klas Grimlund, och kommunlogopeden Maria Levlin. Inför mötet skickades en inbjudan till de tio vårdnadshavare som hade barn i skolår 6, och som hade en konstaterad språkstörning eller dyslexidiagnos. Av inbjudan framkommer det att mötet skulle innehålla information om hur språk-, läs och skrivsvårigheter kan påverka inläring och skolarbete, samt en diskussion om möten med föräldrar skulle planeras in framöver. Denna träff ägde rum en eftermiddag under mars månad, 2007,

Enligt Maria Levlin, presenterade föräldrarna på första mötet i en s.k. ”runda” sitt eget barns svårigheter, och sina egna erfarenheter av barnets skolgång. Maria informerade därefter om språkstörning och dyslexi, och dessutom presenterades föräldranätverket ”Talknuten” och Dyslexiförbundet, FMLS. På mötet bestämdes att liknande sammankomster skulle återupptas vid ytterligare ett par tillfällen framöver.

Nästa träff var i december år 2007. Inför denna, skickades en inbjudan ut till 19 familjer med barn/elever i skolår 6-9. Med hjälp av logopedmottagningens mottagningslistor och av specialpedagogerna hade Maria Levlin gjort en noggrann efterforskning för att alla berörda skulle få en inbjudan.

Den tredje träffen ägde rum under januari månad, 2008. Innehållet vid denna träff var information om olika utbildningsalternativ inom gymnasieskolan. Studie- och yrkesvägledaren Jim Berglund medverkade vid mötet.

Det fjärde och sista mötet ägde rum en kort tid därefter, dvs. i slutet av februari på Lycksele lasarett. Vid detta tillfälle var frågorna främst: *Hur man upptäcker barnets svårigheter hemma och i skolan? Vad det kan innebära i vardagen att svårigheterna är ganska dolda?* samt, *Vilka förväntningar man som förälder har på skolan?* Vid detta möte deltog, enligt önskemål från vårdnadshavarna, även Jonny Fjellner, Samuel Lundström och Christina Bergman från Lycksele kommun.

Initiativtagare till samtliga möten var projektledaren Christina Bergman, och de som inbjöd var psykologen Klas Grimlund, och logopeden Maria Levlin.

Anslutningen till träffarna varierade. Några vårdnadshavare närvarande vid alla träffar, och några deltog vid ett par av dem.

Språkpiloter, 2008

I samband med att Språkoteket startade aktualiserades tankar om att bygga upp ett program för Språkpiloter inom förskolan. Dessa tankar lyftes på en av projektträffarna, och därefter fick kommunlogopeden Maria Levlin i uppgift att kontakta special/talpedagogerna på Språkoteket i Lycksele för att vidareutveckla dessa tankar.

Uppdrag övergångar, 2008-2009

En grupp inom kommunen har haft i uppgift att utveckla överlämningarna mellan skolans olika stadier. Gruppen har utarbetat konkreta förslag på rutiner och riktlinjer för sammanhållande övergångar från förskola till gymnasium. Den arbetsgång/de riktlinjer som gruppen arbetat fram skall diskuteras i "Centrala hälsorådet" (som är en del av kommunens elevhälsa), och olika beslut kring detta område skall inom en snar framtid fattas.

Resultat

I detta avsnitt beskrivs inledningsvis resultatet av projektet i sammanfattande texter med utgångspunkt från projektledaren Christina Bergmans resultatbeskrivningar. Därefter finns summerande texter av de utvärderingar som är gjorda inom projektet.

Resultatredovisning, 2005

Kartläggning

Rektorer inom kommunen fick i projektets initiala fas i uppdrag att anmäla de elever som kunde anses beröras av projektet. Dessutom identifierade specialpedagoger, talpedagoger och kommunens logoped, i samarbete med berörda lärare, de elever som sedan tidigare hade diagnosen språkstörning, samt de elever som var aktuella för utredning. Detta arbete resulterade i att ca 25 barn/elever uppmärksammades.

Handlingsplan

Kommunens handlingsplan, ”Språket – dörren till världen”, reviderades under hösten 2005, och en översyn av planen när det gäller skolår 7-9 påbörjades.

Kompetensutveckling

De tre kommunalt anställda talpedagogerna kompetensutvecklades under perioden inom ämnet ”språk och tal – läs och skriv”. Några pedagoger gjorde även ett studiebesök till språkklassen på Västtegsskola i Umeå.

Talpedagogerna som under denna tid var knutna till Lyckseles Språkotek genomförde och ansvarade för en kortare fortbildning med sex arbetslag från Lyckseles förskolor, sammanlagt 25 personer, under projektets inledande period. Det huvudsakliga innehållet var kompetensutveckling kring språkljudsleken, ”Grafon”. De lärare som undervisade i ”svenska 2” i kommunen deltog även i tre kvällsträffar på ”Språkoteket”.

Informationsträffar

Med anledning av kommunens intresse av att få en bred förankring av utvecklingsarbetet hos all personal inom kommunen genomfördes även en del informationsträffar. Ett informationsmöte till andra intressenter ägde också rum. Detta genomfördes genom att representanter från Lycksele kommun medverkade och informerade om projektet på en konferens som Afasiförbundet arrangerade i Umeå. Dessutom anordnades en nätverksträff i inlandet i slutet av november månad där, 13 rektorer från sju olika inlandskommuner deltog.

Studiebesök

På grund av att det ganska omgående uppstod ett intresse för hur arbetet bedrevs inom projektet, tog representanter för projektet emot studiebesök från andra kommuner. Efterfrågan om att få göra studiebesök från olika håll blev stort och därför förbereddes ett koncept för att användas vid dessa besök. Föresatsen var att ta emot studiebesök två dagar/termin.

Anpassat läromedel

Under projektets första del införskaffades en del läromedel som ansågs kunna underlätta skolarbetet för elever med språkstörning. Det var exempelvis datorer, datorprogram, talsyntes, datatillbehör och andra specialpedagogiska läromedel. Även en del nytt och kompletterande material införskaffades till Språkoteket. Detta material blev genom utlån tillgängligt för elever med språkstörning.

Handledning

Handledning av arbetslag genomfördes ej under den initiala delen av projektet (hösten 2005), men var enligt verksamhetsberättelsen inplanerade att utföras år 2006.
Se bil. 7.

Resultatredovisning, 2006

Enligt verksamhetsredovisningen från våren 2006 framgår det att kommunens handlingsplan, "Språket – dörren till världen", reviderades under hösten 2005, och att en utveckling av denna påbörjades för att även gälla skolår 7-9. Det framgår också att de dokument som utvecklats har tryckts upp och distribuerats till samtliga skolor inom kommunen. De dokument som omnämns är den så kallade "LÄSK-pärmen, - tips om läs och skriv svårigheter", "Så här är jag", en magisteruppsats från Linköpings universitet, skriven av Agneta Ahlin, och ett sammandrag av Konsensusrapporten, skriven av Mats Myrberg m.fl. I övrigt samma innehåll som i föregående verksamhetsredovisning, 2005.
Se bil. 8.

Resultatredovisning, 2007

I slutredovisningen för Lyckseles utvecklingsprojekt, Språket - dörren till världen, 2007, framkommer det att från och med detta år har även barn/elever med språk-, läs och/eller skrivsvårigheter omfattats av projektet. Dessa barn/elever har ingått i projektet hela tiden, men det som skiljer nu, sedan tidigare år, är att barn/elever med dessa svårigheter, och som inte var utredda av logoped och/eller psykolog, inkluderas i detta skede. Det framkommer också att det varit bekymmersamt att urskilja "vad som är vad", när det gäller dyslexi, läs- och skrivsvårigheter eller språkstörning. Detta har medfört att konsultationsträffar med arbetslagen har fått stor plats under denna period.

Detta år har även ett arbete med att revidera rutiner/riktlinjer för barn- och elevhälsan påbörjats, vilket sägs ha varit betydelsefullt för delar av språkprojektet, exempelvis kring läs- och skrivutredningar, samt till "stadieövergångar".

I redogörelsen framkommer det även att kommunen, inom den ordinarie verksamheten, i hela sin organisation gjort en stor satsning på "relationskompetens", vilket inneburit att ett stort antal personer utbildats i kollegial handledning. Förhoppningen är att denna satsning skall gynna projektet.

Logopedkonsultation

Kommunlogopeden har, som tidigare nämnts, nyttjats till en hel del konsultationsuppdrag detta år, vilket i realiteten inneburit 26 konsultationstillfällen för arbetslag inom förskola och skola. På dessa möten har exempelvis rektor, klasslärare/förskollärare och vårdnadshavare varit delaktiga, och innehållet har i stort gällt förhållningssätt, anpassningar och utmaningar i förskola och skola, samt reflektioner kring utredningar.

Föräldrträffar

Kommunens psykolog och kommunlogopeden har tillsammans genomfört föräldrträffar med olika teman utifrån föräldrars behov och önskemål.

Special/talpedagogträffar

För att nyttja, och sprida kunskap och kompetens inom gruppen har spec/talpedagoger under denna period träffat logopeden i mindre grupper för att exempelvis diskutera elevärenden och testresultat.

Seminarier

Inom projektet har även fyra seminarier för förskolans och skolans personal hållits. Innehållet har bland annat varit att definiera språkstörning, jämföra definitionen med andra funktionshinder samt orsaker till språkstörning och konsekvenser.

Nätverksträffar och studiebesök

Arbetet med nätverket har fortsatt genom att två nätverksträffar anordnats med spec- och talpedagoger från inlandskommunerna. Kommunen har också tagit emot två studiebesök från andra kommuner.

Kompenserande läromedel

En studiedag kring kompenserande läromedel har anordnats för personal från olika skolor, och även en uppföljning av de tidiga satsningarna på detta område har genomförts. Den tidigare satsningen har även medfört att kommunen under denna period investerat i kommunlicenser för några programvaror.

Bild- och kommunikationsgrupp och funktionsinriktad musikterapi

En grupp elever som ingår i projektet från skolår 6 har varje vecka deltagit i en verksamhet där de skapat film, som ett alternativt uttrycksmedel. Några andra elever har deltagit i individuell musikterapi. Det finns tankar om att denna verksamhet framöver skall kunna bedrivas permanent inom musikskolans egen verksamhet.

De utvecklingsområden som påbörjats under denna period är:

Utvärdering av projektet, riktlinjer för övergångar, riktlinjer för läs- och skrivutredningar, betyg och bedömning, uppföljning och kompetensutveckling kring kompenserande läromedel och professionellt föräldrasamarbete.

Se bil. 9

Utvärderingar

I följande avsnitt redovisas de utvärderingar av enskilda aktiviteter som genomförts inom projektet.

Utvärdering av arbetet med datorhjälpmedel

Redan hösten år 2006, bereddes och distribuerades några utvärderingsfrågor av administratören Lena Axelsson till berörda pedagoger. Frågorna uppmärksammade hur arbetet med datorhjälpmedel fortgick. Frågorna som ställdes var:

Har hjälpmedlen kommit till skolan och i förekommande fall installerats? Saknas något? Fungerar hjälpmedlen tekniskt? Motsvarar hjälpmedlen de tekniska förväntningarna? Hur har de mottagits av eleverna?

Utskicket riktade sig till 8 skolor, med cirka 23 pedagoger. Administratören erhöll 8 svar, dvs. ett svar från varje skola. Sammanfattningsvis visar svaren att det var vanligt att hjälpmedlen inte levererats till skolorna, inte installerats eller att tekniken inte till fullo fungerade vid denna tid. Ett fåtal svar visar dock att arbetet med hjälpmedlet påbörjats, och att eleverna i dessa fall var positiva, enligt pedagogerna.

Administratören distribuerade ännu en utvärderingsenkät till användarna. Pedagogerna på skolorna ombads distribuera formuläret till berörda intressenter, dvs. till elever, vårdnadshavare och till pedagoger som arbetat tillsammans med eleven med olika hjälpmedel. Utvärderingarna returnerades till administratören under maj-juni månad 2007.

Elevernas utvärdering av datorhjälpmedel

Det var 10 elever från skolår 2-8, som fått hjälpmedel, samt 4 klasskamrater (som också hade tagit del av dessa program), som besvarade denna enkät. Resultatet av enkäten visar att de datorhjälpmedel som eleverna bedömer som de bästa är: *Talsyntes*, *Word read Plus*, 11 st, och *Scanner*, 6 st. Det framkommer också i den öppna frågan: *Vad har fungerat bra?* att många av eleverna har positiva kommentarer och erfarenheter av det hjälpmedel som han/hon använt. Exempel på svar är: *allt, roligare att jobba, talande tangentbord har varit bra, talsyntesen har fungerat bra* etc.

När eleverna i en öppen fråga fick beskriva vad som fungerat dåligt finns inte några uppenbara nackdelar beskrivna. Av de få som svarat nämner ett par att scannern varit dålig, och en av eleverna menar att datorprogrammet *Lexia* inte varit så lärorikt. På frågan om de använt hjälpmedlet i hemmet svarar ca. hälften att de inte har det. Övriga som besvarar frågan nämner att de använt redskapet till läxor, skrivarbete, Internet, för att lyssna på musik, *World read plus*, scanning etc.

Vårdnadshavarnas utvärdering av datorhjälpmedel

Det antal vårdnadshavare som deltog i utvärderingen av datorhjälpmedel var sex. På frågan om: *Vilken kunskap de har om barnets datorhjälpmedel?* varierar svaren. De svar som uppgavs var exempelvis: *”scanna in text, att det finns bra hjälpmedel och att det finns tillgång till dessa på skolan, samt att det fungerar toppen på skolan.”* Någon svarade också: *”väldigt*

lite.” På frågan om datorhjälpmedel använts i hemmet menar tre vårdnadshavare, att främst privat datorutrustning nyttjats där. I övrigt är det bara någon enstaka vårdnadshavare som har erfarenhet av att datorhjälpmedel (från skolan) brukats i hemmet. Till följd av detta är deras upplevelser av hur arbetet med kompenserande läromedel fungerat mycket begränsat. Vårdnadshavarnas upplevelser av hur arbetet med hjälpmedlen fungerat i skolan kan sammanfattas med att några av dem tycker att det har fungerat bra, medan andra menar att de inte alls kan besvara frågan.

När det gäller frågan om hur vårdnadshavarna generellt upplever att barnets inläringssituation är, vid den tid då undersökningen genomfördes, visar utvärderingen att ett flertal av dem ser positiva framsteg, dock små. Någon efterlyser ”talsyntes” till hemmet, och någon uttalar att läraren ej har möjlighet att hinna med på samma sätt som tidigare eftersom specialpedagogen inte tjänstgör som förut. På frågan om vilka ytterligare förändringar som behövs i skolsituationen varierar svaren. Några av dem tycker exempelvis att allt fungerar bra, några kan inte besvara frågan och någon vädjar om att tillgången till datorhjälpmedel även skall finnas kvar vid ”stadieövergångar”. Andra kommentarer/önskemål från dessa personer är att få förfoga över datorhjälpmedel även i hemmet. Skolans pedagoger får också beröm för sitt arbete, och någon vårdnadshavare hoppas få liknande erfarenheter på andra skolor, ”stadier”.

Pedagogernas utvärdering av datorhjälpmedel

Det antal pedagoger som deltog i utvärderingen av datorhjälpmedel var tio. På frågan om vilka datorhjälpmedel som eleven haft tillgång till svarar pedagogerna i stort sett alla de hjälpmedel som erbjudits inom projektet, och Lexia nämns som ett ”annat hjälpmedel”. Programmet ”Spell Right” menar de inte alls tillhandahållits. De hjälpmedel som de menar att eleverna nyttjat är: *bärbar dator, talsyntes-Word Read Plus, talpenna, Spell right, Stava rätt 3, Scanner, Talande tangentbord*. Förutom dessa nämns också: *Lexia, Chefrens, Cheops pyramid* och *Stava lätt*.

Pedagogerna menar att om något hjälpmedel inte nyttjats beror det vanligtvis på att arbetet varit för komplicerat och tidskrävande, detta gäller exempelvis scannern, eller att eleven inte varit nöjd med hjälpmedlet, såsom talpennan. Pedagogerna ombads även, att på en öppen fråga i utvärderingen, besvara hur de använder olika hjälpmedel. När det gäller *Talsyntes, Word read plus* svarar flera av dem att hjälpmedlet använts rikligt och då främst, till elevens skrivande i ett flertal skolämnen, exempelvis svenska, engelska, OÄ, SO, och NO. När det gäller syftet för att nyttja detta hjälpmedel svarar de främst att hjälpmedlet bidrar till att elevens insikter kring skrivande, stavning och meningsbyggnad gynnas. De uppger att *Talsyntesens* nackdelar är att den har ett konstigt uttal, att den bokstaverar istället för ljudar, samt andra smärre tekniska tillkortakommanden. De är av åsikten att tekniska hjälpmedel bör nyttjas i skolans alla ”stadier”, och deras erfarenhet är att eleverna har varit positiva till hjälpmedlet. De flesta pedagogerna är nöjda med de stationära datorernas placering, och menar bland annat att denna dator alltid finns tillgänglig, samt att det är bra om den placeras på en avskild plats, såsom i ett gruppum. De är också positiva till att denna dator även kan nyttjas av andra elever. De nackdelar de anger är av praktisk art, såsom svårigheter med förflyttning. De bärbara datorernas fördelar är, enligt pedagogerna, att de är enkla att praktiskt hantera på olika platser, och den nackdel de anger är att de själva inte har tillgång till den.

När det gäller nyttjandet av scanner visar utvärderingen att pedagogerna anser att det varit positivt att nyttja denna till att scanna barnens egna bilder och till texter av olika slag. Det

framkommer också att scannern inte använts i någon större omfattning. De nackdelar som pedagogerna klargör med scannern är att nyttjandet kräver en hel del tid, och att den ställer stora krav på ”originalets” kvalitet. Tekniken har enligt dem inte alltid varit helt enkel. Syftet med arbetet, med detta datorhjälpmedel, har främst varit att variera undervisningen, att ge eleven bekräftelse/förstärkning, att bidra till bättre förståelse och för att underlätta i skolarbetet. När det gäller positiva eller negativa erfarenheter av ”Talpena” och stavningsprogram finns inga tydliga uttalanden från de tio pedagoger som besvarat utvärderingsformuläret.

Logopedens utvärdering av datorhjälpmedel

I logopeden Maria Levins egen utvärdering kring datorhjälpmedel framgår det att de tio första eleverna som erhållit hjälpmedel generellt haft bekymmer med det att använda *Talsyntesen* som ett verktyg för kunskapsinhämtning. Hon tror förklaringen kan vara att dessa elever har svårigheter med läsförståelse, och även begränsningar i sin hörförståelse. Detta medför enligt henne, att texter måste scannas in i datorn och därefter redigeras och förenklas. Till detta arbete krävs vuxenstöd, men vuxenstöd behövs också, enligt henne, till ett flertal andra moment som är svåra för barn med språksvårigheter, såsom exempelvis genomlyssning/läsning av texter, tillfällen för återberättande, samtal och reflektion kring det som eleven lyssnat på. Detta arbete kan enligt henne ha varit svårt att få till stånd. Däremot anser hon att många av eleverna har utvecklat sitt eget skrivande med hjälp av talsyntesen.

Utvärdering av konsultationsträffarna

Kommunlogopedens utvärdering av konsultationsträffarna med skolan

Logopeden Maria Levlin menar att det var vanligt att arbetslagen framförde oro för barnets/elevens inlärningssvårigheter under träffarna. Det var också vanligt att de resonerade om ytterligare utredningar hos logoped, psykolog eller BUP behövdes. Hon låter även förstå att pedagogerna och vårdnadshavarna ofta berättade om de inlärningssvårigheter som eleven hade under dessa möten, och att ITPA-utredningen och ”kommunscreeningen” som specialpedagogen gjort diskuterades. Under mötet brukade logopeden med hjälp av elevens åtgärdsprogram, utredningar och muntlig information försöka ringa in de svårigheter eleven hade, och därefter förklara vilka konsekvenser detta har för inlärning, samt hur inlärningssituationen till följd av detta kunde ses över. Logopeden menar också, att hon vid dessa träffar hjälpte till att besluta om vidare utredningar behövdes, och vid de tillfällen som detta blev aktuellt fick specialpedagogen ansvaret att ta upp detta på följande ”lokala hälsoråd”. I de fall som psykologutredning blev aktuellt hade rektor ansvaret för att en anmälan gjordes till skolpsykologen. När arbetslagen kontaktade logopeden för konsultation var eleverna vid vissa tillfällen tidigare utredda, och när vårdnadshavarna gett sitt tillstånd kunde logopeden ta del av denna utredning, redogöra för denna och slutligen föra en diskussion om de olika anpassningar som gjorts och vad som är lämpligt att göra framöver. Olika utmaningar i inlärningssituationerna diskuterades dessutom ofta.

Kommunlogopedens utvärdering av konsultationsträffarna med speciallärare och talpedagoger

Logopeden menar att dessa samtal ofta handlade om tolkning av testresultat med koppling till olika diagnoser. Elevers svårigheter i inlärningssituationer var också ett centralt inslag, och vilka "fall" som kunde vara aktuella för ytterligare utredning.

Pedagogernas utvärdering av konsultationsträffarna med logoped

Sammanfattningsvis visar utvärderingen som pedagogerna medverkade i att de tycker att konsultationsträffen motsvarade syftet med denna. Samtliga är positiva och menar exempelvis att:

Tid att träffas är värdefullt, bra diskussioner, föräldrar fick delta aktivt, samtalet rörde hela elevens situation, mycket tydlig och klagörande info från logopeden, bra att få idéer, det gavs tillfälle för alla att uttrycka sina funderingar.

Två av dem menar dock att de i någon mån var missbelåtna eftersom informationsträffen inte utgick från IUP /elevens åtgärdsprogram.Handledningssamtalen visar sig också motsvara pedagogernas förväntningar, och de menar bland annat att:

Maria är mycket proffsig, vi fick berätta hur vi arbetade och fick "feed back" på det, vi fick nya vinklar på arbetet, vi fick lyfta våra funderingar och tankar, det blev ett bra samtal där både lärare och föräldrar fick utbyta tankar, vi fick idéer av Maria, många frågor som vi fick svar på, vi fick tid att tillsammans se över elevens situation.

På frågan om samtalen ger några tankar/verktyg som är användbara i arbetet med eleven visar svaren, som var positiva, exempelvis att:

Ja många!, jag lär mig något nytt varje gång jag träffar Maria, vikten av att vara tre steg före i planering, - vilket kan vara svårt när eleven ska integreras med övriga, insikter om vilka svårigheter eleven har, - man tror man har koll /förstår vilka svårigheter eleven har. Förutsättningen för att vi ska kunna använda dessa verktyg är dock att vi får mer tid = resurs i arbetslaget, bl.a. vikten av förförståelse vilket jag också själv funderat över när det gäller SO/NO. Att ha med sig våra tankar och förslag till hösten med schema och resurstillgångar och lärandemiljön, tydligt klagjort skillnader mellan dyslexi och språkstörning, vi har också tydligt fått klart för oss hur viktigt det är att reducera mängd av information, att samtalet är viktigt när man arbetar med dessa elever.

Det som pedagogerna skulle önska mer av, om de skulle delta i ytterligare ett handledningssamtal, är i stort:

Pedagogiska tips, fortsatta diskussioner kring aktuella situationer och frågeställningar, samma upplägg som nu - men där man konkret kan diskutera i ämnesområden, seminariet innehöll det jag önskat - fortsatt så, mer kunskap om språkstörningar, att under arbetets gång få ställa frågor om arbetet med det vi ska prova ex. talsyntes, hur man ger klara besked till föräldrar att deras barn når hit men inte längre.

En övrig synpunkt som framfördes på utvärderingsenkäten visar:

Viktigt att följa eleven som nu ska vidare till högstadiet, bra och helt nödvändigt med handledning, synd att det blev så sent på läsåret, att arbetslaget fått vara tillsammans med föräldern har varit bra, bra med information.

Utvärdering av funktionsinriktad musikterapi, FMT-metoden

Den utvärdering som musikterapeuten Susanne Sjögren gjort visar, att krångel med transporter orsakade att ett par elever slutade i verksamheten. Anledningen var att vårdnadshavarna inte hade möjlighet att skjutsa sina barn till musikskolan, och musikterapeuten hade inte möjlighet, trots stort personligt engagemang, att lösa denna problematik.

Initialt och i slutet av terminen genomförde musikterapeuten också en typ av test med de elever som deltog i musikterapi. Det var en så kallad funktionsanalys, en typ av "observation", som ofta används inom FMT-metoden. Sammanfattningsvis visade denna funktionsanalys att samtliga elever förbättrat sina resultat när en jämförelse gjordes mellan första och andra observationstillfället. Förbättringarna gällde främst KFU-stabilitet, handutveckling, öga-handkoordination, sidoskillnad och bålrotation.

Utvärdering av bild- och kommunikationsgrupp

Specialpedagogen Kristina Lindblad menar i sin utvärdering att skälet till att hon valde "filmskapande", som det primära innehållet i den verksamhet som hon ansvarade för, var att hon ville välja ett arbetssätt som de flesta av eleverna inte hade provat på tidigare, och som de möjligen därför inte hade negativa erfarenheter av. Hon ville eftersträva inte utsätta eleverna för någon arbetsform som de tidigare kunde ha misslyckats med i skolan. Hon menar även att hon önskade att med filmens hjälp erbjuda ett alternativt sätt att berätta, kommunicera, och med: *ett verktyg som de kanske inte förknippar med skolan överhuvudtaget*. Vid de tillfällen som hon träffade eleverna arbetade de med både teoretisk och praktisk filmkunskap. Detta arbete mynnade ut i tre filmer, som eleverna framställde i par eller individuellt. Arbetet avslutades med en filmpremiär dit speciella gäster var inbjudna, i mitten av december samma år. Kristina Lindblads egna reflektioner, kring det arbete hon ansvarat för är, är att projektet har stärkt henne kring hennes idéer om, att det är viktigt att skolan erbjuder alternativa metoder till kommunikation. Hon kopplar även sina tankar till styrdokumentens intentioner och menar, att det där klart framgår att skolan skall erbjuda varierade uttrycksmedel. Hon tycker också att skolors verksamhet generellt hanterar kommunikation väldigt traditionellt, och hennes förhoppning är att skolan i framtiden ska bli mer nyskapande när det gäller detta område. Kristina Lindblad menar vidare, att hon tidigare varit tveksam till segregering av aktiviteter inom skolans verksamhet, dit hon anser "Bild och kommunikationsgruppen" kan räknas, men framhåller att detta arbete förde med sig vinster, såsom trygghet, som i sin tur gynnade elevernas personliga utveckling, exempelvis ökad självkänsla. Detta är något hon säger sig ha sett flera praktiska exempel på i denna grupp.

Kristina Lindblad ombesörjde även för att en mindre utvärdering av verksamheten gjordes av eleverna i slutet av terminen. Detta innebar att hon ställde tre frågor till de fem elever som ingick i filmgruppen. Frågorna var: *1) Vad tycker du är det bästa/sämsta med filmgruppen? 2) Vad har du lärt dig vid träffarna? 3) Om du skulle redovisa ett studiebesök som du gjort för klassen på vilket sätt skulle du föredra att göra det på? Genom att läsa, berätta eller göra en film?*

Resultatet av denna utvärdering klargör ej tydligt utfallet på de två första frågorna, men resultatet på fråga tre: *Om du skulle redovisa ett studiebesök som du gjort för klassen på vilket*

sätt skulle du föredra att göra det på? Genom att läsa, berätta eller göra en film?, visar att tre elever menar att de vid en redovisning skulle föredra att visa film, en elev anser det bäst att berätta, och en av dem kunde inte besvara frågan.

7. METOD OCH GENOMFÖRANDE

I detta avsnitt beskrivs hur arbetet med den slutliga utvärderingen genomförts, det vill säga en redogörelse för de olika stegen i arbetet.

Tidigt under år 2008 kontaktade projektledaren Christina Bergman från Lycksele kommun pedagogiska institutionen på Umeå universitet. Skälet till samtalet var att anlita institutionen till att dokumentera och utvärdera ett specialpedagogiskt projekt som under ett flertal år bedrivits inom kommunen, *Språket – dörren till världen – om språk och tal, läs och skriv utvecklingsprojekt i Lycksele kommun*. Ett första möte anordnades därefter då bland annat projektledaren berättade om projektet. En tid senare, i april månad, erhöll jag en pärm som administratören i projektet ställt samman. En pärm innehållande diverse dokument som på olika sätt berörde projektet och som skulle användas som underlag till en dokumentation/redovisning av projektets arbete. Utifrån dessa dokument påbörjades en sammanställning av projektets innehåll och verksamhet.

Utvärdering

Denna utvärdering har ett kvalitativt fokus. Enligt Karlsson (1999) innebär det exempelvis att utvärderingen inte är: "...entydigt inriktad på kvantitativ mätbarhet." (s. 15) Karlsson låter förstå, att det som är karakteristiskt för en formell utvärdering är: "...att man värderar något på ett systematiskt och genomtänkt sätt." (s. 15). Han menar vidare att en utvärderare är beroende av det uppdrag hon/han fått och att det därför finns skäl för utvärderaren att ta hänsyn till vilka kunskapsmål som eftertraktas. Dessa idéer ledde till att några övergripande frågor formulerades utifrån Karlssons tankar. Exempelvis: *För vem ska utvärderingen ske? Utvärderingens syfte? Varför ska utvärdering göras? Vilken kunskap/vilka kunskaper söks? Utvärderingsobjektet? Hur ska utvärderingen användas?* Detta gjordes i hopp om att utvärderingen skulle uppfylla de önskemål som beställaren hade. Frågeställningarna överlämnades till projektledaren, som därefter besvarade dessa (i mitten av oktober).

Intervju

För att samla in data användes intervju som metod. Detta förfaringssätt valdes på grund av projektledarens önskemål, men också för att intervju ger mer utförliga svar än exempelvis enkät. Det finns fördelar med intervju som metod, enligt exempelvis Bell (2007). Hon menar att fördelen är dess flexibilitet, att den är anpassningsbar, att följdfrågor kan formuleras på svaren och att svaren kan klargöras och fördjupas. De svar projektledaren gav på de frågor som överlämnats (angående utvärderingen) och de projektansökningar som fanns från projektet, fick utgöra viktiga utgångspunkter vid konstruktionen av frågeområden. Bell (2007) menar vidare, att inledningsvis innan intervjuerna skall genomföras, skall viktiga områden identifieras och väljas, såsom viktiga teman och frågeställningar. Efter att ha formulerat några grundläggande frågeområden fick projektledaren även ta del av dessa för att därpå ge besked om tankegångarna stämde överens med hennes önskemål kring utvärderingens innehåll. Förslaget var till belåtenhet och därefter finslipades frågeområdena, exempelvis genom att några underfrågor av öppen karaktär formulerades till varje frågeområde. Öppna frågor i en intervju kan bringa värdefulla upplysningar som slutna frågor inte medger, enligt Ely m. fl. (1993). Arbetet mynnande slutligen ut i en intervjuguide som utgjorde ett underlag för intervjuerna.

Se bilaga 10.

Procedur

För att erhålla en bakgrund till arbetet som skulle utföras deltog jag under maj månad vid en föreläsning som kommunlogopeden ansvarade för. Denna föreläsning riktade sig till kommunens verksamma pedagoger. I början av juni månad var jag även närvarande vid ett konsultationssamtal som kommunlogopeden genomförde med en pedagog i skolans tidigare skolår. Vid detta tillfälle hade jag även möjlighet att göra ett kortare studiebesök i språkklassen "BOBO" och språkförskolan "PIPPI". Inför denna sammankomst hade jag distribuerat ett första utkast till dokumentationen. Vid ett kortare möte framförde projektledaren och logopeden sina önskemål på dokumentets struktur och innehåll. Dokumentationsarbetet av projektet fortskred därefter allt eftersom, och vid några tillfällen kontaktades administratören i projektet, projektledaren och kommunlogopeden för olika klarlägganden.

Under vecka 46 informerade projektledaren internt inom kommunen att en intervjuundersökning skulle genomföras, primärt under v 47. Samtliga intervjuer genomfördes under vecka 47-49, hösten 2008. Ett par dagar innan intervjuerna skickades intervjuguiden (se bil. 10) via e-mail till respondenterna. Nio av intervjuerna genomfördes på pedagogernas arbetsplats eller på hotellet i staden. En intervju genomfördes via telefon. Intervjuernas längd varierade från 22 minuter till 1 timma och 34 minuter, medeltiden var ca 45 minuter.

Informanter

Enligt överenskommelse med projektledaren skulle tio pedagoger delta i undersökningen. Utifrån en lista över samtliga i projektet involverade pedagoger färdigställdes ett lotteri, vilket bestod av fem kuvert som innehöll lappar med namn på berörda pedagoger från respektive yrkeskategori. Från samtliga kuvert drogs två namnlappar. Dessa tio pedagoger kontaktades därefter, dels via e-mail med information (se bil. 11), dels via telefonsamtal för ytterligare överenskommelser. I de fall någon pedagog avböjde, gjordes samma procedur igen.

De personer som medverkade i undersökningen var två kvinnliga förskollärare som arbetar i förskolan med barn i åldrarna 1-5 år, två kvinnliga lärare i grundskolans tidiga skolår, en manlig och en kvinnlig lärare i grundskolans senare skolår, två kvinnliga specialpedagoger, varav en är verksam i grundskolans tidiga och en i grundskolans senare skolår, samt en kvinnlig och en manlig rektor i kommunen. Samtliga har en pedagogisk examen, och det antal år de varit yrkesverksamma varierar, sex av dem har arbetat mer än 15 år. Ett flertal av pedagogerna som medverkat i undersökningen har också på olika sätt vidareutbildat sig inom det specialpedagogiska området, och/eller tal- och språkstörningar/kommunikativa svårigheter. Deras erfarenhet av projektets satsningar varierar en del, men samtliga har på något sätt varit direkt berörda, exempelvis genom att de i sitt arbete haft direkt kontakt med barn/elever med diagnosen språkstörning. När det gäller rektorerna, kan de sägas ha varit indirekt berörda. Respondenternas medelålder är cirka 48 år, den yngsta är 33 år och den äldsta 62 år. Alla är verksamma i Lyckseles tätort.

Databehandling

Samtliga intervjuer spelades in (på en ljudfil) och transkriberades en tid senare till skriven text på dator. Texten utformades i det närmaste ordagrant. Därefter lästes texterna upprepade gånger, och sammanställdes i olika teman/kategorier.

Forskningsetik

Vid förberedelserna och genomförandet gjordes en del forskningsetiska överväganden. När det gäller informationskravet så bemöttes det till att börja med genom att kommunledningen var initiativtagare till undersökningen, och projektledaren informerade också pedagogerna i kommunen genom sina gängse informationskanaler. De som berördes av undersökningen fick själva ge sitt medgivande till att medverka. Informanterna fick dessutom själva välja var intervjuerna skulle genomföras. Vid intervjuens start fick respondenterna ge sitt samtycke till att intervjun bandades. Patel och Davidsson (1994) menar, att eftersom forskaren är beroende av att de individer som lämnar information, bör forskaren värna om de enskilda individernas integritet, och i denna undersökning har integriteten även skyddats genom att pedagogernas namn och arbetsplats inte avslöjats. För att ytterligare värna om personers integritet framgår vare sig ålder, antal år i yrket, kön (de gånger där en yrkeskategori representeras av två olika kön) och annan information som kan anknytas till en viss pedagog.

Eftersom utvärderingen var en uppdragsbeställning fanns det ingen anledning till att begära tillstånd till undersökningen, uppdragsgivaren var arbetsgivare till undersökningsgruppen. För övrigt togs allmänt hänsyn utifrån de forskningsanvisningar som finns från humanistisk-samhällsvetenskapliga forskningsrådet (www.vr.se).

Undersökningskvalitet – validitet, reliabilitet, generalisering

Vid en studie kommer alltid frågan, huruvida de resultat som erhållits är korrekta, om de med tillräcklig säkerhet mäter en viss variabel och vad resultatet representerar. Stukát (2005) sammanfattar detta område: det gäller att fundera över undersökningens kvalitet.

Validitet handlar om studiens giltighet, att studera det man avser att undersöka. (Dimenäs, 2008, s. 231) Beträffande giltigheten i undersökningen så säkerställdes validiteten i intervjuguiden till viss del genom att två erfarna forskare kritiskt granskade frågorna, och även analyserade hur de uppfattade frågorna. Var frågorna formulerade så att de svarade på den information jag var intresserad av/var ute efter? Deras kommentarer påverkade därefter den slutgiltiga framställningen av intervjuguiden.

Reliabilitet handlar om trovärdighet eller tillförlitlighet (Dimenäs, 2008, s. 164) För att säkra reliabiliteten spelades intervjuerna in på en ljudfil, som därefter transkriberades till ett dokument. Informanterna fick sedan ta del av utskriften, via e-mail, för att på så sätt kunna kontrollera om den var korrekt. En av dem valde att maila ett förtydligande som hörsammades, övriga godkände transkriberingen.

Sammanfattningsvis kan resultaten i denna rapport i stort sägas visa tendenser för de pedagoger som deltog i undersökningen. Det känns dock lockande att i någon mån se resultatet som en fingervisning om vad pedagoger som arbetar inom kommunen i stort anser. Det gäller naturligtvis ändå att vara mycket varsam med sådana generaliseringar eftersom antalet intervjuade endast var ett fåtal.

Resultat

I följande text skall resultatet av de tio intervjuerna redovisas. Intervjувaren har kategoriserats enligt de frågeområden och frågor som finns i intervjuguiden (se bil. 10). Rubrikerna är i stort desamma, men ordningsföljden har förändrats på ett par frågor. Kategori 1 behandlar i huvudsak: Pedagogernas kompetens, med underfrågor, och kategori 2: Barns/elevs lärande miljö med underfrågor. De svar som tillhör samma kategori har sammanställts och kan läsas var för sig under de olika rubrikerna.

De personer som medverkar i undersökningen är 10 pedagoger: två förskollärare som arbetar i förskolan, två lärare i grundskolans tidiga skolår, två lärare i grundskolans senare skolår, två specialpedagoger samt två rektorer i kommunen. Begreppet pedagoger används ibland som en gemensam beteckning för samtliga yrkeskategorier som deltar i undersökningen. Stundtals nyttjas även namnet på enskilda pedagogers yrkesinriktning, såsom: förskollärare, ”tidigarelärare”/lärare i grundskolans tidiga skolår, ”senarelärare”/lärare i grundskolans senare skolår, specialpedagog samt rektor.

1. Kompetens

Kompetensutveckling i projektet

Resultatet av intervjuerna visar att samtliga pedagoger tycker att projektets satsningar i stort gynnat deras kompetens kring språkstörning.

Just för mig har det gett mig en ny syn på vad språkstörningar är, ja jag har fått mer kött på benen, och hur jag ska tänka runt ett barn med språkstörningar. (Tidigarelärare)

Ett flertal av pedagogerna klargör också att språkstörning är ett begrepp och ett område som de innan projektets början inte alls hade hört talas om och/eller haft några insikter i. Förskollärarna framhåller att satsningarna medfört att de fått tillgång till fler förklaringar till barns beteende, att insatserna skapat ett intresse för området och att de upptäcker barn med språksvårigheter tidigare. En av lärarna som arbetar i grundskolans senare skolår menar att kompetensen utvecklats, men inte i någon större omfattning.

Aktiviteter som värderas som kunskapsfrämjande

De aktiviteter som nämns är konsultationssamtal, föreläsningar, screening, filmtema och föräldragrupper.

Konsultationssamtal

Den aktivitet inom projektet som i stort alla pedagoger, oavsett yrkeskategori, menar speciellt främjat deras kompetens kring språkstörningar är konsultationssamtalen som kommunlogopeden ansvarat för. Följande citat visar vad några av pedagogerna uttryckt:

De har medfört att jag har fått en del nya infallsvinklar så där, ja men tänk så här, eller tänk på ett annat vis. Man kanske har stannat i ett spår och så ser man bara åt det hållet och inte. (Förskollärare)

Jättemycket, Maria är som en uppslagsbok. Man skulle bara få möjlighet att träffa henne eller någon annan oftare och/eller direkt då man har frågor. Att få svar på sina frågor känns viktigt. Det kanske inte behövs så lång stund, och inte behöva vänta så länge på ”sin tur”. (Tidigarelärare)

*Det tyckte jag var jättebra. Det var föräldrar och vi personal, eleven var inte med, som pratade runt omkring svårigheter. Hur föräldrarna upplevde det hemma hur vi upplevde det i skolan och Maria var någon slags bollplank eller nåt: Jaha så här, då kan ni tänka på det här...
...En gång per termin och det var jättevärdefullt för då hade man ju lite frågor också. Hade man tankar om: Nu har vi jobbat så här, hur är det? Och så fick man samtidigt höra med föräldrarna som då hade barnet hemma då, och sådana där gånger blir man ju också påmind om språkstörningens komplexitet eller vad jag ska säga. Jag tänkte första informationen vi fick, ja då tar man till sig den, men sånt är ju lätt att man, att man går vidare, och så glömmar man bort det där. Man blev som återkommande påmind om vad som är svårigheterna, och så där. Det var jättevärdefullt. (Senarelärare)*

Men sen när Maria Levlin har gått in och pratat i enskilt fall, har berättat om. Hon har ju sin modell att beskriva. Just den här eleven, och just i det här sammanhanget så är den här elevens problem, ja precis här är dom. Det tycker jag har varit otroligt bra. (Specialpedagog)

Maria sitter ju inne med mycket kunskap, alltså hon har kunnat hjälpa oss att se på den här problematiken på ett annat sätt, vidga vårt kunnande. (Rektor)

Screening

Förskollärarna och en rektor nämner den "screening" (en kartläggning kring språk, tal- och kommunikation), som förskollärarna själva gör med samtliga tre- och femåringar, som en lärorik aktivitet och som bidrar till att de upptäcker barn med språksvårigheter. En av förskollärarna betonar även att denna arbetsuppgift visar en tilltro till förskollärarnas kompetens.

*... Så ur projektet har det ändå kommit utveckling av det, man anser att som förskollärare har du den kompetensen och du ser barnen varje dag, istället för att det ska komma in en annan person och göra en bedömning på kanske tjugo minuter och den dan kanske barnen inte är i form. Det känner jag att det har bidragit och att man har större tilltro till sin personal på fältet.
-Det tycker jag känns bra. (Förskollärare)*

Handlingsplan

Rektorerna värderar främst att det har skapats en struktur för hur barn/elever med språkproblem skall upptäckas, och för hur arbetet med dessa skall planeras och genomföras. En rektor anser exempelvis att det främst är kommunens plan: *Språket dörren till världen*, som främjat den egna kompetensen på området. Även en av förskollärarna framhåller värdet av den struktur som numera finns i kommunen.

För min del tycker jag att det känns som att det är en klarare arbetsgång. (Förskollärare)

Föreläsningar

En förskollärare och en specialpedagog värderar föreläsningarna som genomfördes inledningsvis inom projektet som givande.

I början tycker jag det var de här föreläsningarna, så att man fick, det blev ganska fokuserat och ganska tydligt på barn med problem hur de beter sig. Att få tips på tecken man kan se hos barn, som man kanske bara har sett som oroliga. - Ja, men de är så där. Kanske inte tänkt på att: Jaha det kanske beror på att han inte förstår eller, språket som ligger bakom. (Förskollärare)

Kontakten med enskilda barn/elever

En lärare i grundskolans tidiga skolår menar att hennes kompetens i första hand förbättrats genom direkt kontakt med elever med språkstörning.

Massor. Jag har lärt mig massor av barnen och föräldrarna, men mest av barnen. Det är barnen som lär mig. (Tidigarelärare)

Film

En pedagog framhåller att det filmtema som erbjudits under en period inom projektet var oerhört lärorikt för henne som pedagog.

Föräldragrupper

En av rektorerna tycker att det var mycket givande att närvara vid en av de träffar som anordnades för föräldrar till språkstörda elever på högstadiet. Att på så sätt ta del av föräldrarnas erfarenheter, upplevelser och synpunkter.

Alltså det gör ju att jag har med mig någonting nästa gång jag står inför en situation om att vi får en elev kommer till oss med den typen av problematik. Då har jag lättare att ta mig an det...Jag har en känsla för vad föräldrar och elever har upplevt och hur viktigt det är att man blir bemött och tagen på allvar. (Rektor)

Värdering av egen kompetens

Samtliga pedagoger tycker att deras egen kompetens på området förbättrats sedan projektets start, och de flesta värderar dessutom sin rådande kompetens som tämligen god. Svaren varierar dock en del.

Förskollärarna tycker de har goda eller relativt goda kunskaper, en tidigarelärare värderar sin kompetens som god, men önskar ändå erövra mer exakta kunskaper. Den andra pedagogen för barn/elever i denna ålder önskar ytterligare kunskaper, men är så att säga inte helt på "grön kvist". En senarelärare är positiv till sin kompetens, medan den andra läraren, i skolans senare skolår, menar att den egna kompetensen utan tvivel kan förbättras. Specialpedagogerna är också positiva, och de båda rektorerna anser att de har övergripande kunskaper, och att det är tillräckligt för rektorssysslän. En förskollärare säger:

Hmm, ju mer man läser och ju mer man intresserar sig så upptäcker man va lite man kan, ha ha, och vad mycket som det kan finnas i. Och sen kan jag känna att det har hänt otroligt mycket, kanske är det de senaste 5 åren som man har verkligen engagerat sig mycket i språket och läst och så där. Att vad många barn man har missat på vägen innan, Jag börjar tänka på när man började jobba och jag börjar tänka på barnen. Jaha var det därför?! Du ska se att det barnet var säkert ett sånt barn, om jag hade gjort så här, om jag hade börjat med det här så kanske jag hade kunnat hjälpa det barnet, för det finns alltid barn som man har haft lite funderingar kring...Ja, alltså jag har ju blivit mycket mer, självklart har jag utvecklats jättemycket, det har man gjort... så att man utvecklas ju hela tiden och kompetensen växer ju... (Förskollärare)

En rektor sammanfattar sin kompetens:

Kanske normal, alltså jag är ingen, det är inget som jag har fördjupat mig i, utan det är ju ur rektorsrollen, man lär ju varje dag ur olika situationer man kommer i, när man sitter med, på gruppkonferenser eller återkoppling eller man sitter på någon logopedkonsultation, alltså i vardagen. Visst lär man sig, ja man förstår ju mer och mer, språkets betydelse, och att språkstörning är inte bara att ha borta några ljud.(Rektor)

Förmåga att nyttja kompetensen i det praktiska arbetet

När det gäller frågan om hur pedagogerna värderar sin förmåga att nyttja den förvärvade kompetensen i det praktiska arbetet varierar svaren en del.

Båda förskollärarna tycker att kompetensen på detta område bidragit till ökad arbetsglädje, och att yrkesprofessionen stärks. En av dem säger:

Ja men alltså om du har den här kompetensen...och ser att de gör framsteg och att de lyckas, - det är ju roligt för en själv. Arbetsglädjen är ju också en viktig del av det. (Förskollärare)

En pedagog i grundskolans tidiga skolår menar, att hennes erfarenhet är mycket liten eftersom hon endast under en kort period arbetat nära en elev med språkstörning. En senarelärare hyser hopp om att både planering och undervisning har påverkas av de kunskaper och den medvetenhet som erövrats. Den andre senareläraren menar, att det är svårt att hinna med att ta hänsyn till dessa elever eftersom det inte finns utrymme för att individualisera i undervisningen, samt att detta får till följd att insikten om huruvida elever förstår undervisningen får ”stryka på foten”. Det som denna pedagog primärt gör, för att visa omtanke om elever med språkstörning, är att alltid använda sig av muntliga genomgångar. En rektor säger sig nu vara mer öppen i tankarna i mötet med pedagogerna.

Kompetens som behöver utvecklas

När det gäller vilken kompetens som pedagogerna anser sig behöva utveckla varierar behoven en del.

Båda förskollärarna menar att de behöver ytterligare kunskaper kring språksvårigheter med koppling till de riktigt små barnen. En av dem önskar också kunskaper i att använda ”tecken som stöd”. Pedagogerna i skolans tidigare skolår efterlyser specifika kunskaper runt varje enskild elev, en senarelärare önskar mer information, tips, idéer till hur arbetet kan planeras och genomföras, samt hur dessa insikter skall kunna genomsyra det dagliga arbetet. En av specialpedagogerna behöver för tillfället inte mer kompetens, medan specialpedagogen i grundskolans senare skolår önskar att kommunens plan (*Språket dörren till världen*) utvecklas ytterligare med tanke på grundskolans äldsta elever. En rektor önskar mer kompetens kring inkludering generellt.

Bredden i projektets satsningar

Under intervjuerna har vissa synpunkter kring bredden av de satsningar som projektet erbjudit framförts. Uppfattningarna varierar en aning.

En av pedagogerna från grundskolans tidiga år menar, att bredden på satsningarna varit tillfredsällande. Det hon saknat är möjligtvis att snabbt få svar på frågor. Det framkommer också, att båda pedagogerna som arbetar i grundskolans senare år efterlyser stöd kring läromedel, pedagogiska hjälpmedel, tillgång till talböcker etc. En specialpedagog tycker det är svårt att värdera detta område och specialpedagogen som arbetar med de äldre eleverna efterlyser pedagogiska idéer, exempel på övningar, lite praktiska tips på ”görandet”, hjälpmedel, maskiner, litteratur, - en pedagogisk bredd. En rektor anser att en hel del kompetens koncentrerats till en skola, och önskar att satsningarna breddas genom att kompetens sprids till fler pedagoger. Exempelvis med hjälp av att pedagoger som besitter kunskaper (ex.”tecken som stöd”) utbildar andra pedagoger. Detta kan, enligt denna rektor, möjligen innebära att barn i förlängningen får möjlighet att stanna kvar i sin ordinarie verksamhet, och säger:

Ja, på PIPPI och BOBO så finns det ju det, ja och nu har vi ju barn som kanske inte har en språk...som kanske inte behöver vara på PIPPI, men som vi skulle kunna klara i verksamheten om personalen fick hjälp med att kunna tecken som tal...(Rektor)

En tidigarelärare talar om vikten av att pedagoger har kompetens att bemöta föräldrars oro.

Pedagogernas kunskapsbas och samsyn

När det gäller att värdera om alla pedagoger i kommunen har en god kunskapsbas och gemensam samsyn, tycker flera av pedagogerna att en viss kunskapsbas finns, men flera av dem tror inte att det finns en gemensam samsyn.

En förskollärare menar att det finns en gemensam kunskapsbas och en samsyn kring språkstörning i hennes arbetslag. Den andra förskolläraren är mer tveksam, och menar att kanske vissa barnskötare är mindre insatta på området. Hon är även tveksam till om en gemensam samsyn finns, eftersom hon själv har erfarenhet av negativa kommentarer från kollegor när hon försökt söka klarhet och förståelse för något barns beteende och berättar:

...jag har väl fått lite pikar så där att: - ja, barn kan väl vara olika. Att de kan ha kommit till olika mognad, låt dom bara växa på sig, varför-vad var det där nödvändigt att, inte var det väl så farligt och att man letar problem lite grann...(Förskollärare)

Pedagogerna som arbetar med grundskolans yngre elever menar att kompetensen hos pedagogerna är god, eller främst att specialpedagogernas kompetens är god, och de anser vidare att samsyn finns på detta område. En tidigarelärare anser:

Ja, ja tycker alltså att specialpedagogerna på min skola, de har goda kunskaper om det här. Och sen de pedagoger som inte har något barn med språkstörning...jag tror aldrig ens vi har pratat om de så...De som nu har barn med språkstörning, de har fått kött på benen med hjälp av våra specialpedagoger. Jag hade tur och fick prata med Maria och ja..men de gäller de har nog fått, kan nog lite mer än dom andra. (Tidigarelärare)

En senarelärare menar att den gemensamma kunskapsbasen förbättrats, men att en samsyn inte finns. Denna pedagog tror exempelvis inte att alla pedagoger till fullo förstår elevens svårigheter. Den andra pedagogen på detta stadium tycker pedagogerna åtminstone har en samsyn när det gäller viljan att underlätta för elever med språkstörning. Specialpedagogen som arbetar med inriktning mot tidigare åldrar delar dessa åsikter och menar att generellt finns en medvetenhet om språkstörning och en ökad uppmärksamhet, men inte en samsyn. En av senarelärarna berättar:

...att någon kanske säger: Ja men det går bra. Och man tänker så här: Hur bra går det egentligen? Förstår du verkligen att det kanske inte går så bra. (Senarelärare)

Den andra senareläraren tror:

Ja...den är väl som min ungefär, så att man vet lite grann och man vet lite om dom elever som man träffar. (Senarelärare)

En specialpedagog menar:

Jag skulle väl kunna säga det att där finns det ju väldigt stora skillnader i vad man tycker är bra för de här barnen. Och vad man tycker är sämre eller vad man har för inställning till det här med om de ska va inkluderade eller om de ska gå i en särskild grupp eller, så att på det planet så är det lite olika.

Det är inget entydigt att så här tycker vi allihopa att så här tycker vi i Lycksele att man ska göra med språkstörda barn.

En del pedagoger blir väldigt frustrerade över att, om det är så att föräldern inte till exempel väljer att skicka barnet till den här särskilda avdelningen då, så blir de väldigt upprörda och de vill verkligen att barnet verkligen ska flyttas dit. Och där får man verkligen försöka de där, att vi måste ha en öppenhet för det här. Att man kan få välja. Det är min syn då på att som förälder måste man ha möjlighet att välja om man vill ha den här särskilda formen. Vi kan berätta vad man kan göra där, vi kan erbjuda, men vi kan aldrig tvinga en förälder att välja det till sitt barn, det tycker jag inte, utan vi ska visa att då gör vi det absolut bästa vi kan på ett ställe där de väljer att vara. (Specialpedagog)

Specialpedagogen som arbetar i grundskolans senare år tror att den gemensamma kunskapsbasen bland pedagogerna generellt behöver förbättras, men att de pedagoger som arbetar nära en elev med språkstörning har relativt goda kunskaper. Hon upplever likaså inte att det finns en generell och gemensam kunskapsbas bland de personer som hon samverkar med. Samsyn menar hon gynnas av kunskap, och även om kunskapen hos pedagogerna ökat under senare tid, så är den inte tillräcklig för att en samsyn skall råda. En av rektorerna delar denna åsikt, "Någorlunda, jag tror det finns mer man kan jobba med där men...vi är på väg". Den andra rektorn menar att den gemensamma kunskapsbasen förbättrats, att en samsyn finns, och att de pedagoger som arbetar nära barn/elever med språkstörning är extra kunniga, samt att det framförallt är specialpedagogerna som har goda kunskaper. Båda rektorerna ställer sig frågande till hur språkstörning skall definieras, att det känns oklart, och menar att definitionen under projektets förlopp förändrats. En av dem undrar vilka följder det möjligen kan ha fått, och förklarar:

Sen kan jag väl ibland vara lite fundersam kring hur man har definierat det här. För jag tycker man hade en definition på språkstörning när vi började, men sen har det här blivit så att det nästan alla som har något, från riktigt stora och grava problem till nästan uttalsfel problem. Och det känner jag mig lite förvirrad kring. För jag uppfattar språkstörning från början som att det här var alltså ett bekymmer som man drogs med i princip i hel sitt liv, ungefär som då man har en ADHD-problematik, men man kanske lär sig strategier för hur man handskas med de här problemen. (Rektor)

Förhållningssätt angående bedömning och betyg

Undersökningen visar, att pedagogerna inte upplevt någon direkt satsning för att utveckla ett enat förhållningssätt kring betyg och bedömning. Undantaget från denna uppfattning är till viss del rektorerna. En generell åsikt bland pedagogerna är att grundliga diskussioner kan gynna en samsyn på området. En tidigarelärare och en specialpedagog säger:

Nej, men det är väl att fokusera hur bedömer vi barn med språksvårigheter, alltså ställa en fråga och försöka bearbeta den ur olika synvinklar, och att allihop drar sitt strå till stacken, och att man har med till exempel Maria där. (Tidigarelärare)

Ja, överhuvudtaget att pedagogerna möts. Sen om dom är i förskolan eller om dom är i...Jag tror att det skapar en samsyn kring de här barnen med språkstörning oavsett då, då har man ju olika funderationer naturligtvis beroende på om de går i förskolan eller om de går i, ja i högstadiet och jag tror alltid att man kan utbyta erfarenheter och lära sig av varandra och få en samsyn, träffas man inte kan man inte få den samsynen. (Specialpedagog)

En förskollärare menar, att en samsyn kring bedömning har utvecklats bland förskollärarna på grund av den screening, språkbedömning, som de genomför, och som är obligatorium, med

alla tre- och femåringar. Denna arbetsuppgift fanns dock, enligt henne, redan innan projektets början. Hon tycker ändå att projektet gett ytterligare perspektiv till vad språkproblem kan innebära, samt hur språkproblem kan framträda. Den andra förskolläraren menar, att de i hennes arbetslag diskuterat avigsidor med i tester i stort, och understryker att konsultationssamtalen utvecklar samsyn i arbetslaget. När det gäller pedagogerna i skolans tidigare år kan den ena pedagogen inte värdera detta område, medan den andra pedagogen menar att en smula samsyn har åstadkommit, att det pågått en hel del samtal på hennes skola, men också att det behövs mer arbete på området eftersom det är: "...mycket som måste brytas". Hon säger

Ja vi har väl tittat på betyg och bedömning, det har vi ju gjort och det är ju klart att i och med att det är lärare som jag jobbat med som jobbar med språkstörda barn så har vi kanske på ett naturligt sätt, men jag vet inte om det har med det här språkprojektet att göra, det kan jag inte säga. Jag vet inte om man har fokuserat på betyg och bedömning med fokus på språkstörning. Det beror ju på hur man ser på saker och ting, var du står, du har ett problem, du har en uppgift: betyg och bedömning. Om du står här med språkstörda barn och så tittar du på det här, och så funderar du hur upplever dom det här. Hur kan man göra det på ett vettigt sätt. Vad är det man ska göra och bedöma egentligen. Alltså att man är så fokuserad på gruppen jämt emot betyg och bedömning, för att det blir ju ett annat sätt att diskutera än om man tar årskurs 5 i gemen så att säga. (Tidigarelärare)

När det gäller pedagogerna i grundskolans senare skolår har en av dem allmänt mycket liten erfarenhet av betygsättning och bedömning. En öppen diskussion har dock påbörjats kring de nationella målen på pedagogens skola. Den andra pedagogen, på detta stadium, understryker att målen i kursplanen är densamma för alla barn/elever, och anser vidare att pedagogerna har en samsyn och en välvillig inställning till att ge eleverna möjlighet att visa sina kunskaper på olika sätt, alternativa examinationsformer. Denna pedagog menar vidare att kollegiet känner till möjligheten att kunna nyttja den så kallade "pysparagrafen" vid betygsättning, och berättar:

Vi har bra samsyn kring att de får göra muntligt, att de på alla sätt ska kunna få visa vad de kan. Det är ingenting som man behöver strida för, att ge den här möjligheten för eleverna, att vi är ganska enade om det. Men rent att prata om, att vi har satt oss ner, hur ska vi prata betyg och bedömning kring de här, det känner jag att det har inte vi gjort. Dels är det väl att det är så få elever ändå, de är spridda på olika stadier och olika skolor, men å andra sidan ska de ju jobba mot målen, och de kan vi ju inte ändra åt dom. (Senarelärare)

Specialpedagogerna är båda tveksamma till om detta område gynnats av projektet, och tror dessutom inte att en samsyn finns bland pedagogerna när det gäller exempelvis att bedöma kunskapsmål. Specialpedagogen, som arbetar i grundskolans tidiga skolår, tror att någon typ av pedagogträffar kan utveckla denna kompetens. Specialpedagogen i grundskolans senare år har, om inte annat, erfarenhet av betygsdiskussioner i arbetslagen, och säger:

Diskussioner förekommer, diskussioner absolut och jag menar vi har ju mycket engagerade lärare runt eleverna här. De lägger upp och gör egna kurser och försöker inrätta utifrån vad man tror...Det är mycket energi runt de här barnen, väldigt olika förstås beroende på ämne och hur det ser ut, så där är det nog en diskussion, men det finns ingenting utifrån vad jag tror. (Specialpedagog)

Hon tror att ett enat förhållningssätt kring betyg och bedömning kan gynnas av att anlita duktiga föreläsare, och att föreläsningarna kompletteras med diskussioner runt praktiska exempel och fallbeskrivningar. En pedagog från grundskolans senare skolår tycker även att det är önskvärt att mer tid och omsorg nyttjas till att säkerställa vilka elevernas kunskaper verkligen är, och att reflektera över varför kunskapsmål ibland inte nås. Specialpedagogen för yngre elever tycker att ytterligare satsningar måste göras på detta område.

Rektorerna poängterar att bedömning och betyg är ett komplext område, men också att kvaliteten och samsynen kring detta arbete förbättrats under senare tid. De upplever en ökad medvetenhet bland pedagogerna ”... börjar ha en någorlunda samsyn runt ikring hur vi handskas med betygen”. En rektor framhåller att de ibland rådgjort med kommunlogopeden i frågor kring betyg och bedömning, och att pedagogerna genom diskussioner och ”samrättningar” försökt främja ett enat förhållningssätt. Denna rektor tror att en enad hållning till betyg och bedömning främjas av just konkreta göromål, att lärarna är positivt inställda till sådana sysslor, samt att diskussioner på området kan medföra att också undervisningen kan ifrågasättas. Den andra rektorn talar också om att verksamheten skall bedömas (jmf. en senarelärare) Det framgår också att rektorsgruppen haft som uppdrag att tillsammans med skolpersonalen utveckla kompetens kring området betyg och bedömning, och att de deltagit i studiedagar i ämnet. Båda rektorerna är, trots det, överens om att området kräver ytterligare diskussioner och satsningar.

Rutiner kring stadieövergångar

Enligt projektansökningarna var det en målsättning med projektet att utveckla skolans rutiner kring ”stadieövergångar” för barn/elever med språkstörningar. När pedagogerna som deltar i undersökningen värderar detta område visar det sig att rutinerna förbättrats, men det återstår en del arbete för att pedagogerna skall känna sig helt tillfredställda.

En förskollärare värderar de rutiner som finns som ganska goda, men tycker att stadieövergångarna under en lång tid har utformats på ungefär samma sätt, och att det alltjämt finns en osäkerhet kring vilken information som förskollärarna får framföra, och vad de bör avstå från att förmedla. Båda förskollärarna förklarar att resultatet av den screening, som de gör med alla femåringar, tillhör den information som de alltid ger till nästa stadium, men att de alltid måste ha föräldrarnas godkännande/underskrift dessförinnan. En tidigarelärare tycker att överlämningarna till nästa stadium har utvecklats, hon har själv mycket positiva erfarenheter av en stadieövergång, och tror att denna förbättring kan ha gynnats av flera faktorer. Hon tror att det delvis kan bero på att kommunlogopeden fanns till hjälp. Denna pedagog tror likafullt att rutinerna behöver förbättras. Den andra pedagogen i grundskolans tidigare skolor är osäker om projektet allmänt gynnat stadieövergångar, men understryker att den satsning på ett filmtema, som under en period genomfördes inom projektet, är ett utmärkt exempel på hur stadieövergångar kan förbättras.

Pedagogernas önskemål beträffande stadieövergångar

En förskollärare och en specialpedagog tycker att det bör skapas rutiner kring överlämningar som innebär att både rektor och specialpedagog alltid deltar. Den andra förskolläraren tror på ”möten” och önskar helst att pedagogerna, på nästa stadium, i större omfattning skall träffa framtida elever själva. Specialpedagogen säger:

Det är ju att det är tydliga stadieövergångar, att dom sker, och att dom och vad blir det av, och sen kan jag verkligen önska också att rektorn är med, för ibland så händer det saker, om man gör den här överföringen ex. i maj på våren innan barnen ska fara iväg på sommarlov, och sen då till hösten då har det hänt något så att den lärare som var med och mötte upp har exempelvis blivit sjukskriven eller det har blivit någonting eller man har bytt skola eller så så att det händer saker över de där månaderna sommar. Så att jag tror det är jättebra om rektorn är med också. På något vis ha ett övergripande ansvar och känner att det är ett ansvar som man måste bära.
(Specialpedagog)

Förskolläraren önskar:

Ja, antingen kommer de ner till oss eller vi till dem, eller att man kan blanda lite grann. Och att man uppfattar ibland att dom inte riktigt tar det på allvar. För att då är dom mitt i ett avslut med sina gamla. Och jag förstår det här med tiden och det, men drömmen är att dom verkligen har tid och att de tycker att det är bra att få se de blivande, och det kanske är ett sätt att kringgå lite sekretess. De har ändå träffat barnen och då behöver vi inte säga så mycket om det är ett barn med problem, om man inte har fått godkännande med föräldrarna, så kanske deras klockor redan har börjat ringa. Och så kan dom vara beredda, och inte, och får skapa sig en egen uppfattning och inte höra våran. Vi kanske har haft barnen i 5 år och man kan ju ha kört fast på ett eller annat sätt. Det är lite ”både och” det där när vi alltid ska berätta våran uppfattning. Det kanske kan stjälpas det barnet också. Utan då är det bättre att man kanske får berätta vad vi har gjort eller varför man inte gjort vissa saker, men sen att de får se barnet själv och bilda sig en egen uppfattning, det kanske är det absolut bästa...

... jag tror inte på mer papper, att vi ska sitta och prata om barnen, för det är ju, det är ju min syn på det här barnet och då, och hur jag har jobbat fram. De kanske har en helt annan lösning. De kanske når fram på ett helt annat sätt till det här barnet som inte jag har lyckats med. Så att det kanske är det som är drömmen att de ska få all tid i världen att träffa barnen... (Förskollärare)

En tidigarelärare tycker att de elever som skall gå i en liten grupp, i grundskolans senare skolår, behöver ”svetsas samman” tidigt, och att pedagogerna som arbetar i tidiga skolår måste tidigt, helst två år i förväg, få information om vilken organisation, och skolform som planeras för en elev med språksvårigheter. Hon menar, att när detta är klargjort kan hon som pedagog i god tid förbereda eleven.

Mitt önskemål kring stadieövergångar för sådana här barn är att man ska börja redan i årskurs 5, så att dom har som ett helt år på sig att träffas, man kanske inte behöver filma, man kan ju göra andra saker, att de här barnen som har liknande problem ska få träffas och göra något vettigt, så att de redan känner till varann och att de ska kunna ha kontakt med högstadiet och ja, så där som vi gjorde det funkade jättebra. Föräldrarna blir ju inte oroliga heller. (Tidigarelärare)

Denna pedagog talar också en hel del om föräldrars oro i detta sammanhang, att de tidigt och ofta oroar sig över grundskolans senare år. Hon betonar att pedagogen i sitt arbete ideligen måste hantera föräldrars oro. En av pedagogerna i grundskolans senare år menar, att stadieövergångarna utvecklats, men också att de alltjämt försöker förbättra detta arbete. I de rutiner som finns får pedagogerna information kring alla elever från skolår 6 innan klasserna i skolår 7 bildas. Denna pedagog vet ej säkert om den information som ges verkligen når ut till alla berörda pedagoger, men tror samtidigt att det fungerar bättre mellan skolår 6 och 7, än från skolår 9 och till gymnasiet. Pedagogen tror ändå att övergången till gymnasiet förbättrats under senare tid, men behöver utvecklas ytterligare. Den pedagog, som har kort yrkeserfarenhet, och arbetar med äldre elever, värderar den information som ges kring elever i särskilda behov, som bra, men menar också att information generellt kan ha baksidor. Denna pedagog framhåller att det ibland kan det vara bra för elever att få komma till ett nytt stadium som ett oskrivet kort, för att inte bli dömd i förväg. Pedagogen understryker även vikten av att se på eleven med nya ögon, trots den information som meddelats. När det gäller

specialpedagogerna så menar de, att stadiövergångarna utvecklats till det bättre under senare tid. Specialpedagogen i grundskolans senare skolor tycker att de får bra information och har en smidig övergång för elever med språkstörningar, och är nöjd med de rutiner som finns. Hon säger:

Ja för de här eleverna som vi får bra information om och som vi följer, de som är upptäckta tidigt. Då får vi ju en smidig övergång och bra information, det tycker jag faktiskt. Och senast nu idag så ska jag nu idag till gymnasiet för att vi ska prata om rutiner för överlämnandet till gymnasiet så det finns ett sug och ett behov av att göra ett bra...(Specialpedagog)

En rektor menar att stadiövergångarna utvecklats med hjälp av projektet, men anser ändå att detta arbete behöver utvecklas ytterligare, exempelvis när det gäller övergången mellan 6:an och 7:an. Dessutom anser rektorn, att detta arbete måste startas redan vid jultid i 6:an. Vidare menar rektorn att en större rörlighet bland pedagogerna generellt kan förbättra övergångarna. Det vill säga att pedagoger får följa med eleven till nästa stadium, vilket i sin tur medför att kompetens sprids. Denna rektor menar också att det återstår en hel del arbete för att förbättra rutiner för övergången till gymnasiet. Detta är också något en av specialpedagogerna förespråkar, hon talar om att skapa rutiner "...så att rätt öra hör". Den andra rektorn tror att stadiövergångarna utvecklats, men menar att arbetet ännu är "i sin linda", och är även osäker på om projektet påverkat detta arbete. Denna rektor värderar de rutiner som finns som ganska bra, och tror att det arbete som pågår med "elevhälsan-pärmen" skall gynna stadiövergångarna ytterligare. Rektorn framhåller dock, att för att idéerna skall få någon effekt är det viktigt med grundläggande diskussioner så att alla pedagoger verkligen känner till innehållet i pärmen och vad det står för.

Inkludering

När det gäller hur pedagogerna betraktar det inkluderande arbetet och det inkluderande uppdraget med tanke på barn/elever som har diagnosen språkstörning framkommer följande beskrivningar.

Förskollärarna berättar att det händer att barn som har diagnosen språkstörning stannar i sin ordinarie förskolegrupp, men vanligtvis placeras dessa barn, eller barn som har stora svårigheter, på Språkförskolan PIPPI som är belägen i kommunens tätort. En av rektorerna menar att kommunens ansats är just att barn i förskoleåldern primärt skall erbjudas verksamhet på språkförskolan, att det är en tanke som finns inom projektet. Några pedagoger berättar att när logopeden gjort en språkbedömning ges också förslag på vilken verksamhet som är lämpligast. Oftast rekommenderas PIPPI. Pedagogerna understryker emellertid, att det är föräldrarna själva som tar det slutgiltiga beslutet. En rektor menar att specialpedagogen också kan vara med och påverka i den riktningen. En förskollärare säger:

Då är det ju föräldrarna som väljer att om de vill. Ja man berättar ju om fördelarna med PIPPI och om det finns några nackdelar, och om det finns några för- och nackdelar med vanliga förskolan. Men de flesta har ju nappat på PIPPI ändå, för vi har ju inte ens en daglig konsultation eller en veckovis med logoped. Och på PIPPI får de ju möta en logoped direkt. (Förskollärare)

En förskollärare berättar att logopeden i regel tar sig an denna arbetsuppgift utan att rådfråga förskolans personal. Hon menar vidare att personalen inom den vanliga förskolan har svårt att klara av och hinna med att ge dessa barn den verksamhet som hon skulle önska. Tidigare lärarna framför att de tror på idén om inkludering. Båda anser att det är viktigt för ett barn/en elev att få tillhöra en vanlig klass eftersom det gynnar alla barn. En av dem menar att

det: "...höjer dem, och även de andra barnen". Hon understryker samtidigt att det är synnerligen viktigt att en pedagog får möjlighet att undervisa eleven på "tu man hand". Den andra pedagogen på detta stadium är också positiv till inkludering och säger:

Ja, jag tror helt klart att det går att genomföra om alla tänker i de här banorna: Att vi ska jobba med hjälpmedel för att hjälpa alla barn. Så att ett barn med en språkstörning, de produkter som man måste använda för att hjälpa dem, det gynnar ju alla elever, språkstörning eller inte, kan jag tycka. Då kan man ju använda sig utav det i vilken klassrumsundervisning som helst.
(Tidigarelärare)

En av pedagogerna i grundskolans senare år menar att elever med språkstörning fungerar bra i vanlig klass, men tillägger att det också finns en grupp elever i denna ålder som alltid undervisas i en liten grupp. I den gruppen finns elever som har diagnosen språkstörning, men också elever i andra svårigheter. Den andra pedagogen på detta stadium framhåller att de provat att organisera undervisningen på olika sätt under några år, men att det ändå är svårt att veta vad som är bäst.

Specialpedagogen för de yngre barnen/eleverna klargör att när föräldrar väljer att låta barnet fortsätta i sin ordinarie verksamhet, händer det ibland att förskollärare blivit upprörda över detta beslut. Enligt henne får pedagogerna på dessa förskolor stöd, exempelvis genom att specialpedagogen lånar ut material, ger personalen handledning, skriver åtgärdsprogram etc. En rektor konstaterar att inkludering är ett komplicerat område, och att det finns tendenser i kommunen att segregera elever till mindre grupper, rektorn säger:

*Alltså inkludering över huvud taget oavsett om det rör kring språkdelen eller om vi har elever med, vi har Asberger eller ADHD, eller någon form av problematik. Det där är alltid bekymmersamt för oss, för att få det att fungera. Det finns tendenser att gärna sätta dom i grupper utanför, på gott och ont. Rent pedagogiskt tror jag det är bra, men det är en social del också, där man har sina kamrater och man utvecklas ju också i ett samspel med den miljön. Så jag är lite kluven till det där. Jag skulle gärna vilja veta mer om hur vi kan jobba för att inkludera både för dom här eleverna och andra elever som har någon form av funktionshinder.
... Vad är klokast egentligen att göra här. (Rektor)*

Vidare menar denna rektor att det är elevens behov som skall styra de beslut som tas kring enskilda elever. Det framkommer emellertid att beslut också kan påverkas av att det finns lärare som inte klarar av situationen.

Pedagogernas önskemål kring inkludering

Vad tycker då pedagogerna är värdefullt att beakta när det gäller det inkluderade uppdraget framöver? Av intervjuerna framgår det att pedagogerna i ganska stor omfattning är positiva till denna tanke, de menar dock att uppdraget kräver vissa åtgärder och satsningar.

Förskollärarna anser att det behövs resurser för att lyckas. En förskollärare menar exempelvis att personalen i dagsläget inte hinner ta hand om barn med språkstörning på det sätt som är önskvärt. Hon tror dock att med mer stöd kanske det kan fungera. Hon berättar att barn med språkstörning många gånger är väldigt aktiva och har svårt att komma till ro, och fastän pedagogerna delar upp barngruppen och genomför aktiviteter med få barn så räcker personalen inte till. Hon menar att inkludering kräver en personaltäthet som gör det möjligt att variera arbetsmetoder på ett flertal sätt, och som ger möjligheter att vara tillsammans med enskilda barn på tu man hand. (jmf. en tidigarelärare och en senarelärare). Hon frågar också efter hjälp och stöd "utifrån" för att kvalitetssäkra arbetet, och framför önskemål om att själv

kunna behärska ”tecken som stöd”. Den andra förskolläraren förknippar det inkluderande uppdraget som något spännande och intressant, men menar emellertid att för att ro uppdraget i land krävs det att kompetensen höjs hos samtliga pedagoger, samt resurser. Hon säger:

Ja det är ju att alla på förskolan som är i beröring med det här barnet har den insikten och vet att vi ska jobba så här. Det är inte bara en eller två som behöver den kompetensen utan det bör alla ha, en strävan att så många som möjligt ska få det här.

Nu tänker jag inte bara på personer, utan du ska exempelvis kunna gå utbildning om det ska vara möjligt. Och att då ska det finnas möjlighet att ha vikarie på ditt jobb så att du kan gå den här utbildningen i lugn och ro, så att du inte ska sitta där och ha dåligt samvete för att nu får de jobba häcken av sig för att jag är här. Sådana saker tycker jag är viktigt. Och naturligtvis behöves det fysiska personer som kan hjälpa att få arbetslaget att fungera... men det är inte sagt bara för att det är många människor blir det bättre kvalitet. Det behöver man inte tycka alla gånger, men det ska finnas med i bilden. (Förskollärare)

Den andra förskolläraren önskar:

...och sen saknar jag det där att, skulle man ha barnet i förskolan då krävs det att man, måste få stöd utifrån, så att man får någon att samtala med. Att det är någon logoped eller en språkpedagog eller ... (Förskollärare)

Pedagogerna i grundskolans tidiga skolår är också positiva till tanken om inkludering. En pedagog menar att tanken är genomförbar om alla pedagoger tänker i de banorna, har den inställningen. Den andra pedagogen, för de yngre skolbarnen, menar att principiellt är inkludering bra för samtliga barn, och att det viktigt med schematekniska åtgärder för att lyckas. Hon understryker även vikten av att pedagoger ges möjlighet att vara tillsammans med eleven tämligen ofta enskilt (jmf. en pedagog i förskolan och en senarelärare). Hon säger:

Men alltså du måste, alltså dels, man får ju lägga schema så att det blir vettigt så att säga. Men alltså det eleverna kan vara i klassen, ska eleven vara i klassen, men sen ska det finnas möjlighet för de här att vuxen-elev, för de tillfällena då det är en vuxen och en elev och då man får jobba med det här speciella som den här eleven har. Så på nåt vis så tycker jag inte riktigt om det här att man sätter specialinsatser mot en grupp, jag tycker, för att barn är så olika och har så olika problem att specialinsatserna ska vara mot den eleven, mot den eleven, så att jag känner att, jag kan plocka ut den eleven och nu gör vi det här, det här som vi vet att du har problem med, det jobbar vi med nu. För det blir aldrig riktigt bra om man ska göra någon halvblessyr, det är så jag känner idag. Det ska finnas vuxenresurser för de här eleverna då de verkligen behöver det, men sen ska de kunna vara i klassen med hela gruppen och fungera, så vill jag att det ska va. (Tidigarelärare)

Pedagogerna i skolans senare skolår är både positiva till och betänksamma när det gäller inkludering. En av dem understryker att det inte är enkelt att veta vad som är det optimala, och framhåller både vad som är positivt och negativt med små segregeringar i undervisningen. Pedagogen säger:

... Då kan man ju tänka att det är ju roligt att få va med så mycket som möjligt i klassen, att höra pratet, höra vad man frågar om, att få "duschar" för att de själv inte har förmågan att ställa frågor och lyssna på svar och sånt. Men samtidigt att, svårigheten med det är att det är så mycket som de ej förstår, som blir obegripligt. Så jag vet som inte riktigt hur.

Jag tror att det är jättebra att få vara så mycket som möjligt med andra, att vara inkluderad i en klass, så att det inte blir som en isolerad ö, men samtidigt hur löser man det här med undervisningen så att den blir på bästa sätt, och då vet jag inte om att vara i helklass är det bästa sättet, för att förstå och veta hur man ska göra uppgiften...

... det är ju ett lärande att vara i klassrummet också, så jag vet inte vad som är det optimala.

(Senarelärare)

Denna pedagog betonar, att det är värdefullt för eleverna att få vara med i den sociala gemenskapen samtidigt som lärandet och kunskapsmål kräver enskild tid med pedagogen. Enligt denna pedagog är det önskvärt att språkstörda elever dagligen träffar en pedagog enskilt. Dessa möten bör innehålla allt från enskild information, olika klarlägganden, undervisning och träning. Dessa inslag bör dock organiseras så att eleven inte missar den sociala samvaron i klassen. Det framkommer också, att klassrummens tekniska grundutrustning måste förändras så att befintliga datorer kan nyttjas till de programvaror som många elever med språkstörning och dyslexi behöver. Den andre senareläraren menar att hänsyn till elevers personlighet är av betydelse för hur inkludering genomförs. Rektorerna är båda positiva till inkludering, men även betänksamma över hur inkludering skall genomföras. En av dem önskar helst att: "... vi klarar av inkludering och att vi slapp skicka iväg elever till smågrupperingar," och önskar därför bättre kompetens när det gäller det praktiska genomförandet av inkludering.

Där både jag och mina lärare skulle nog kanske behöva mer hur vi kan jobba med elever med, som har lite, vad man säger funktionshinder av något slag, att få in dom i klassen. Hur får man ett praktiskt arbete att fungera. (Rektor)

Samma rektor vill att verksamheterna förbättrar sin kompetens att möta elever på olika nivåer, och anser vidare att undervisning ofta likriktas. Den andra rektorn önskar att kommunen försöker anta inkludering mer helhjärtat, genom att kommunen gör en översyn när det gäller hur kompetens används, och möjliga chanser att sprida den kompetens som finns.

Farhågor med tanke på barns/elever harmoniska utveckling

Finns det då några betänkligheter med den verksamhet som bedrivs med tanke på barn och elevers harmoniska utveckling?

När pedagogerna funderar på denna fråga framkommer det att en förskollärare tror att möjligen kan screeningen medföra en fixering vid just detta område.

Ja det här med screening det är ju alltid något vanskligt, du tittar bara på språket och så glömmar du det andra. Det blir ju liksom en test för barn, dom, du måste ju se på dom som en helhet som utvecklar sig och att det här ska vara som ett hjälpmedel som ska få dom till att utvecklas, och att man inte fastnar vid ett test. (Förskollärare)

Båda förskollärarna har också vissa funderingar kring vad som är bäst: språkförskola språkklass eller stanna kvar i ordinarie verksamhet. De och en rektor talar om, att en grundtanke, en målsättning är, att barnen som segregeras till speciella grupper skall slussas tillbaka till ordinarie verksamhet, men de har inte har hört talas om eller någon erfarenhet av om det realiserats. En tidigarelärare ser inga farhågor med verksamheten och förklarar:

Jag har väl inga farhågor, utan jag tror väl som jag säger att dels måste de utvecklas språkligt om vi så säger, det är en grej, och så ska dom ju utvecklas socialt, och är det då normalt med det sociala så ska dom kunna utveckla det inom klassens ram, med klassen, medan deras speciella språkutveckling det ska de ha hjälp med, ja så jag har väl inga farhågor. (Tidigarelärare)

Den andra pedagogen för elever i denna ålder funderar om elever med språkstörning är mindre lyckliga än andra barn. När det gäller senarelärarna framkommer det att en av dem är orolig över att organisation, exempelvis lärarnas schema, kan bidra till att eleven får träffa väldigt många olika pedagoger. Pedagogen säger:

...att som tanken är nu att den som har tid över ska göra en timme här och en timme där det blir så hattigt, om man säger så. (Senarelärare)

Vidare framkommer det, att det är ett dilemma att veta i vilken omfattning undervisningen skall tillrättaläggas för att eleven ska nå kunskapsmål, kontra förhindra att eleverna ska uppleva utanförskap. En specialpedagog föreställer sig inte heller några direkta farhågor utan tycker istället att helhetssynen bidragit till att språkstörda barn har det bättre än tidigare. Något liknande menar den andra specialpedagogen, men understryker vikten av att stöd inte får försvinna och att eleven måste bli "...sedd på med rätt ögon". Båda rektorerna känner viss oro över att barn/elever kan hamna i svårigheter på grund av kommunens sätt att strukturera verksamheten. De tror att segregering kan leda till utanförskap, och att segregering gynnar vare sig kunskapsutveckling eller livets sociala sidor, och en av dem uttrycker:

Det jag är lite grann orolig för, det är den där tendensen att man gärna vill lyfta ut eleven med svårigheter, Man vill att någon annan ska jobba med dom, någon expert ska jobba med dom, typ någon specialpedagog eller i någon liten grupp, eller någon annan får ta hand om det här problemet, så får jag jobba med den andra grupperingen. (Rektor)

Kommunens permanenta organisation

Konsultationssamtal

Samtliga pedagoger värnar om att kommunlogopeden skall få finnas tillgänglig i en framtida permanent organisation. De önskar konsultationssamtal liknande de som funnits inom projektet, och i ungefär samma omfattning/tillgång. En rektor säger:

Ja, logopedkonsultationerna, att ha tillgång till en logoped, det är inte dumt inte. Det är som ett stöd. Alltså det är ju sådant som man aldrig hade förr. (Rektor)

En pedagog i grundskolans senare skolår framför dessutom önskemål om att även kunna få rådgöra med kommunlogopeden via exempelvis e-mail. Samma pedagog betonar också att det är viktigt att skolledningen bestämmer vilka pedagoger som skall delta i konsultationssamtalen. Ett par av pedagogerna framhåller vikten av uppföljande samtal efter ett konsultationssamtal. En tidigarelärare säger:

Ja, jag hade gärna haft ett uppföljningssamtal. För att gå tillbaka: Hur gick det nu? Tänkte du på det här? Såg du någon förbättring? Hur hade vi kunnat göra annorlunda? Någoting sånt hade jag gärna velat ha. (Tidigarelärare)

En rektor betonar dock att konsultationssamtal är en grannliga uppgift och att information inför dessa, och vid dessa, måste ske med omsorg för att konsultationssamtalen inte skall ge upphov till negativa upplevelser eller följder för de som berörs.

Språkotek och talpedagog

Båda förskollärarna har positiva erfarenheter av Språkotekets tidigare verksamhet. En av dem betonar verkligen detta och ställer sig mycket frågande till vad som har hänt med den funktionen. Hon menar att detta inneburit att hon inte vet var hon ska vända sig med ”små frågor”, och att följden blir att det är svårare att ”komma till skott”. Båda menar att det är önskvärt att Språkotekets sätt att fungera klargörs, och önskar att verksamheten skall kunna nyttjas av förskolans personal. Förslagsvis genom att dess personal besöker förskolorna, och att pedagogerna får möjlighet att vända sig till Språkoteket när de känner behov. En av rektorena saknar också talpedagogens roll/arbete som de tidigare på olika sätt haft möjlighet att nyttja.

Konferenser och information

En av pedagogerna från förskolan talar också om de gruppkonferenser som regelbundet genomförs. Hon känner sig inte tillfredställd med hur samtalen om enskilda barn utförs och önskar att upplägget av dessa förbättras, genom att en analys av, och en reflektion kring, hur samtalen runt enskilda barn på ett professionellt sätt kan och bör genomföras. Denna pedagog, framhåller i detta sammanhang, vikten av att hon själv som pedagog har förtroende för de personer som deltar i konferensen, med tanke på de ”efterdyningar” som kan uppstå.

Struktur, pedagogiska hjälpmedel, stöd kring det pedagogiska genomförandet,

Pedagogerna i grundskolans tidigare år framhåller vikten av tydliga och klara anvisningar, samt snabba insatser i en permanent organisation. Flera pedagoger understryker att kommunen behöver beakta att stöd finns i form av pedagogiska hjälpmedel såsom datahjälpmedel, men även andra läromedel. En pedagog efterlyser också hjälp för att utforma en ”studieplan”, en manual till eleven, för att underlätta dennes studiestrategier. Pedagogerna i grundskolans senare år framför liknande önskemål, dvs. en satsning på diverse läromedel som är anpassade. Specialpedagogen på samma stadium efterlyser stöd i det praktiska arbetet efter ett konsultationssamtal, dvs. stöd för det pedagogiska genomförandet.

Enskild undervisning

En pedagog i förskolan, en i grundskolans tidiga skolår och en i grundskolans senare år betonar vikten av att pedagoger ges möjlighet att i undervisningen träffa och undervisa elever med språkstörning på ”tu man hand”. Senareläraren anser också, att det är angeläget att reducera antalet pedagoger som undervisar elever med språkstörning för att hitta en arbetsform som blir trygg. Det är även viktigt, enligt denna pedagog, att formerna för undervisningen för elever med språkstörningar ständigt analyseras och utvärderas.

Ehh..och så sen att de får naturligtvis mycket hjälp för de här barnen och att man som pedagog ibland kan få sitta ensam någon stund med de här barnen för det är då man ser saker i samtalet med en elev eller iaktta en elev som sitter och jobbar, och sen man får prata. Det är ju som guldgruben, det är det som ger en någonting. Och så just det här med högstadiet att för sådana här barn tycker jag man ska ha reda på två år i förväg och inte ett år i förväg, det tycker jag är jätteviktigt faktiskt. (Tidigare lärare)

Information, pedagogträffar, stöd över tid och språkgrupper

En förskollärare och en senarelärare efterlyser återkommande information, exempelvis nya rön, och kunskaper på detta område. Specialpedagogen som arbetar med de yngre barnen

förespråkar att nya satsningar och ansträngningar bör göras för de pedagoger som arbetar med barn/elever med språkstörning inkluderade i ordinarie verksamheter. Hon föreslår att dessa pedagoger samlas med jämna mellanrum för att diskutera, för att utbyta erfarenheter och för att erhålla stöttning på olika sätt. Hon tror exempelvis att sådana träffar kan klargöra pedagogiska aspekter på området, kanske kring sådana frågor som logopeden inte har kunskap kring. Den andra specialpedagogen betonar vikten av att kommunen framöver beaktar att det stöd som elever får, inte ska försvinna vid stadiövergångar, såsom till grundskolans senare år och gymnasiet. En av rektorerna ser helst att det som påbörjats inom projektet skall få finnas kvar i en permanent organisation. Denna rektor månar om språkförskolan och språkgruppernas varaktighet, men är samtidigt en stor förespråkare av inkluderande tankar. Den andra rektorn, understryker vikten av att utveckla en bredare samsyn generellt i kommunens förskolor och skolor.

Skolors organisation

En rektor tycker att skolors organisation på olika sätt kan påverka den pedagogiska verksamheten. Skolor som har elever från förskoleklass till skolår 9 skapar exempelvis enligt denna rektor goda relationer till elever, att stadiövergångar kan förenklas och att pedagoger kan följa elever i ett flertal år, dvs. arbeta i flera av skolans traditionella stadier.

Se även redovisning under rubrik: *Övriga synpunkter gällande kompenserande hjälpmedel och dess användning.*

2. Barns/elevs lärandemiljö

Barns/elevs kunskapsinhämtning

När pedagogerna värderar huruvida barns och elevs kunskapsinhämtning gagnats av projektets satsningar är uppfattningarna försiktigt positiva.

En förskollärare tror att projektet främjat barnens kunskapsinhämtning, och den andra förskolläraren är tveksam. Hon menar att det är mer troligt att Språkotekets verksamhet och annan fortbildning har bidragit till detta, vilket även en rektor ser som möjligt. En tidigarelärare anser, att filmtemat utvecklade verbal förmåga, men primärt andra områden såsom elevens självbild och sociala och emotionella "bitar". Den andra pedagogen på detta stadium kan ej värdera om kunskapsinhämtningen gynnats, och en av pedagogerna i grundskolans senare år tycker att det framkommit, i samtalen med eleverna, att så är fallet. Den andra senareläraren tror att de satsningar som gjorts med datorhjälpmedel och enskild lärartid varit mycket avgörande. Specialpedagogen i grundskolans tidiga skolår menar, att kunskapsinhämtningen har gynnats och tror också att datorhjälpmedlen varit särskilt värdefulla. Specialpedagogen för de äldre eleverna hoppas att så är fallet, och en av rektorerna menar att pedagogerna påverkats vilket gjort att miljön tillrättalagts, och det bör i sin tur ha påverkat, men även att struktur och vägledning från konsultationssamtal kan ha bidragit till att elevernas kunskapsinhämtning gynnats.

Kompenserande hjälpmedel

När det gäller anpassade hjälpmedel har förskollärarna ej erfarenhet av datorhjälpmedel. De har däremot, i någon mån, erfarenhet av lånematerial från Språkotek, logoped och talpedagog. En tidigarelärare menar att datorn fungerar som ett gott komplement, men betonar att relationen till och tiden med pedagogen har mycket större betydelse för elevens kunskapsinhämtning. En av rektorerna uttrycker ungefär samma sak och understryker att människan, pedagogen, är viktigare än tekniken. En tidigarelärare och en senarelärare har inte använt speciella datorhjälpmedel i sitt arbete med språkstörda elever. Den senarelärare som nyttjat datorteknik, menar exempelvis att "talsyntes" har varit ett mycket värdefullt datorhjälpmedel, men betonar också att enskild tid med pedagogen är avgörande för om tekniken skall nå framgång. Pedagoger anser:

Ja, för att jag känner så här, datorn i sig är som ingen lösning så där, utan det behövs ju så mycket stöd runt omkring. Eleven blir inte självgående i och med att den får en dator och en talsyntes. Jag kan tycka att från början så hörde inte eleven att det blev tokigt i talsyntesen. Det är som att man tror: att då hör dom om det blir fel, nämen då måste jag ju ändå säga, och det är ju som en ganska långvarig träning det där, att börja höra att det var inte så. Det handlar ju ofta om språkljud och sånt där.

Ja men säg det, det här med tiden att det finns en, tekniska hjälpmedel löser inte situationen, utan de behöver stöd. De tekniska hjälpmedlen behövs, men de behöver ett stöd för att använda dem på rätt sätt, det är inte självgående. Jag tyckte att det var, behövdes mycket träning med talsyntes innan det började lossna, att – jaha. Det var inte på ett år det var en ganska lång process. (Senarelärare)

Specialpedagogerna och rektorerna är eniga om att kunskapsinhämtningen har gynnats av datorteknik, och speciellt specialpedagogen för elever i de senare skolåren och en av rektorerna är mycket positiva. Specialpedagogen säger:

Ja det tycker jag att jag kan se. För plötsligt så blir det tydligt. Datorn kan göra samma moment, variera lite och den är inte trött och det är bra. Det är som lite drill som jag menar, det gör nytta och då kan man översätta det till något annat, skriva eller tala eller förstå bättre så jag tycker datorn är ett alldeles utmärkt hjälpmedel. Ett bra program det är värdefullt. (Specialpedagog)

Övriga synpunkter gällande kompenserande hjälpmedel och dess användning

En förskollärare önskar att Språkoteket skall fortsätta att tillhandahålla material. Båda förskollärarna menar att information och handledning kring datorhjälpmedel för yngre barn kan vara av intresse. En tidigarelärare önskar också att mer uttömmande få ta del av vilka möjligheter och vilket material som finns inom datorteknik, och därefter själv avgöra vad som passar till enskilda elever. Hon framhåller också arbetsmiljöns betydelse exempelvis: lugn miljö, bra ljus och lugna färger. En senarelärare önskar stöd med undervisningsmaterial, såsom bild- och ordkort, och påpekar att det inte finns stöd för skolåren 7-9 på Språkoteket. Egen dator och teknisk utrustning som fungerar (talsyntes, hörlurar) i varje klassrum är också ett önskemål. Den andra senareläraren önskar tillgång till inlästa läroböcker, ge elever möjlighet att lyssna till läromedlets text. Specialpedagogen, för yngre barn och elever, understryker behovet av mer material, pedagogiskt material, färdiganpassat för språkstörda barn/elever, exempelvis färdigskrivna böcker, istället för att pedagogerna ska anpassa material med teknik som ofta krånglar. Specialpedagogen, för grundskolans senare år, betonar också att de datorer som finns i klassrummen bör "matcha" den kommunicens som speciellt köpts in (Word read plus) för elever med språkstörning. Hon önskar dessutom Daisybandspelare (en slags cd-spelare för avlyssning av böcker och tidskrifter. Spelaren har fler funktioner än en vanlig cd-spelare), samt bättre programvaror. Rektorerna menar att datorteknik finns, men att

tekniksupport inte fungerar tillfredställande, vilket även några andra pedagoger påtalar. En rektor tycker att personalen behöver både utbildning och tid, - att inte "lämnas i sticket" när det gäller mjukvaran. Rektorn säger:

Ja tekniken och allting, så att det spelar ingen roll hur många fina program vi har på våra kommandatorer om inte personalen kan använda dem. (Rektor)

Pedagogisk miljö

Pedagogerna värderar den verksamhet som erbjuds i relativt positiva ordalag.

Förskollärarna menar att den verksamhet som bedrivs är bra, eller att den blivit mycket bättre. En förskollärare menar:

Den har nog blivit mycket, mycket bättre, genom att den har lyfts fram och synliggjorts mer. Tidigare kanske dom var de här oroliga barnen. Nu tror jag fler ögon har vidgats i alla fall, och vi har blivit mer lyhörda för...kanske vårt arbetssätt. Kanske vi kan hjälpa barnen, det tror jag. (Förskollärare)

En av pedagogerna i grundskolans tidiga år menar att den är god, medan den andra pedagogen i detta stadium inte kan värdera den. En senarelärare tycker att den pedagogiska miljön är ganska bra, och nämner oväntade framsteg hos en elev som belägg för detta. Den andra senareläraren tycker det är svårt att värdera verksamheten, och tror mycket väl att den egna undervisningen skulle kunna utvecklas, exempelvis genom att olika hjälpmedel nyttjas. Specialpedagogen för de äldre eleverna i grundskolan värderar verksamheten som relativt god, medan specialpedagogen för yngre elever betonar att den kan bli bättre, och säger:

Ja, den kan alltid bli bättre. Det tycker jag. Jag tycker vi är i en början, vi är på väg, vi har tagit några steg, men vi kan hela tiden bli bättre, både vad gäller innehållet, ja på alla sätt tycker jag vi kan bli bättre. (Specialpedagog)

Rektorena anser att den pedagogiska miljön utvecklats till det bättre, men en av dem påpekar att de resurser och den kompetens som finns är koncentrerad och behöver spridas inom kommunen. En rektor funderar om en följd av att talpedagogerna inte finns tillgängliga, på samma sätt som tidigare, kan ha bidragit till att kriterierna för vilka barn/elever som ska tillhöra språkförskola /språkklass blivit otydliga.

Positiva effekter generellt

När pedagogerna funderar över vad projektet kan ha tillfört barn/elever ytterligare, förutom traditionell kunskapsinhämtning, är pedagogerna tämligen eniga om att pedagogernas förbättrade kunskaper bör ha bidragit till ett anpassat arbetssätt, och därmed ett bättre bemötande. Detta tror de i sin tur förbättrat barns och elevers självbild och självkänsla, att de fått en större förståelse för sina svårigheter, och att svårigheterna inte är tecken på bristande intelligens. Det framkommer också, i samtalen, att många personer runt barnet/eleven mår bättre av den ökade kompetensen. En specialpedagog säger:

Ja det kan det ju mycket väl ha gjort. Lärande och hälsa hänger ju ihop. Så att jag kan väl tycka att utifrån kunskaperna, som jag har sagt tidigare, jag tycker väl ändå att det generellt blivit lite bättre bemötande kanske från pedagoger, att man vet ändå vad det innebär att ha en språkstörning, så tror jag att de här barnens hälsa också har stärkts och förhoppningsvis så gör det att man kan: ja men jag har språkstörning, det här är liksom någonting som man kan ha, jag är inte ensam i det här, det finns fler. Föräldrarna har också fått träffa varann och lära känna varann och se att jag är inte helt ensam i världen med det här, med ett barn som har det här funktionshindret. Så att jag tror att i och med det så kanske man mår bättre, både föräldrarna, och det påverkar barnen och barnen påverkas också av ett positivt bemötande från pedagogerna så förhoppningsvis så mår man bättre. (Specialpedagog)

Värdering av kommunens satsning

Samtliga pedagoger är positiva till att kommunen deltar i projekt av denna typ.

En förskollärare och en rektor betonar dock, att det är viktigt att projekt förankras väl och blir påtagligt för pedagogerna i den praktiska pedagogiska verksamheten. Känslan av att vara berörd och delaktig framhålls även av en förskollärare, medan den andra förskolläraren påpekar att vissa projekt i kommunen är positiva, såsom detta, men att det vid vissa tillfällen kan kännas som en belastning att delta i olika projekt. Hon förklarar:

...vi kan känna vilken tid som de har lagt ner på att sitta och fundera på något som vi kanske inte ens har frågat efter. Istället för att komma ut till oss först och: Vad skulle ni vilja att vi satsade på om det är föreläsare eller om det är vad som helst. Istället för att komma ut och.. Och det var kanske det man kände första gången när de kom med det här också, projektet, att: Ja, happ vad är det nu du som ska...ja ska läggas på en och. Ja man hade svårt kanske att se. -Nu har dom hittat på något för att, tänka om vi bara sitter och rullar tummarna. Nä, man upplever det lite så, men det här tycker jag, det har då varit något som har varit, som har varit väldigt bra. (Förskollärare)

En tidigarelärare anser:

Jag tycker det är bra, för det gynnar alltid någon. Och i det här fallet tycker jag det är väldigt bra att de har tänkt på barn med språkstörningar. Väldigt positivt. (Tidigarelärare)

En specialpedagog menar:

Ja jag värderar dom högt. Jag tycker det är bra man startar ju upp någonting som kanske annars aldrig skulle ha blivit. Då skulle man inte ha fått de insikterna som annars aldrig skulle ha blivit utifrån projektet. (Specialpedagog)

En rektor säger:

...alltså projekt är ju bra på många sätt för det sätter ju lite fart på utvecklingen. Kanske det är meningen för oss att vi får en liten spets, sen är bekymret ibland att vi tvingas av ekonomiska skäl att plocka bort det här då projektpengarna är borta. Förhoppningen är att på något vis så ska det leva kvar. Jag menar utan projekt hade vi förmodligen aldrig varit igång med det här. (Rektor)

Reflektioner efter genomförd utvärdering

Från projektansökan:

Det huvudsakliga syftet med projektet är att elever med språkstörning har en optimalt språk- och lärandemiljö med stöd av kunniga pedagoger i en inkluderande miljö.

Syftet är även: Att vi har väl fungerande stadieövergångar inom grundskolan och mellan grundskola och gymnasium för elever med generella språkstörningar och grava läs- och skrivsvårigheter.

Viljeinriktningen i projektet är bland annat att fullfölja och förbättra det redan påbörjade arbetet med ”tidiga insatser”, som kommunen redan tidigare satsat på. Andra områden som anses viktiga att beakta är enligt projektansökan: ”...att utveckla samarbetet och samsyn kring elever med språkstörning mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logoped med fokus på elevernas lärmiljö”, och att: ”... öka kompetens och kunskap kring språkstörningar för alla pedagoger”. Dessutom är det av intresse att: ”...utpröva särskilt anpassat läromedel till barn med språkstörning”, samt att utveckla det befintliga Språkoteket till att även bli ett resurscentrum för inlandet. Förutom detta skall ett nätverk skapas, för att inbegripa inlandets pedagoger, vilka också arbetar med elever med språkstörning. Tanken är därutöver att påbörja ett arbete med att utveckla ett enat förhållningssätt kring frågor om betyg och bedömning.

Utvärderingens övergripande syfte är:

Att undersöka hur pedagogerna värderar språkprojektet, dess innehåll och resultat, samt en bedömning av vad i projektet som är värdefullt att fortsätta med. I följande text finns en sammanfattning av undersökningens huvudsakliga resultat, ett antal slutsatser och reflektioner och dessutom några idéer om vad som kan uppmärksammas i framtiden.

1. Kompetens

...Öka kompetens och kunskap kring språkstörningar för alla pedagoger...

Kompetensutveckling i projektet

Resultatet av utvärderingen visar, att projektets satsningar har gynnat pedagogernas kompetens kring språkstörningar, och hur de bör planera och agera i arbetet med barn/elever med detta funktionshinder. Förskollärarna anser exempelvis, att de genom projektet fått förklaringar till barns beteende och att de upptäcker barn med svårigheter tidigare. Att just denna yrkesgrupp framhåller dessa insikter är mycket positivt eftersom en grundtanke inom kommunen har varit just ”tidiga satsningar”. Förskollärarna är också den yrkesgrupp, som av satsningarna säger sig ha fått ökad arbetsglädje och en känsla av yrkesstolthet, vilket är en bekräftande och ej planerad förtjänst av projektet.

Rektorerna kan sägas ha erhållit en erfarenhetsbaserad kunskap om elevers liksom föräldrars problematik. Detta bidrar säkert till ökad kunskap om bemötande av såväl elever som föräldrar.

Aktiviteter som värderas som kunskapsfrämjande

Utvärderingen visar tydligt, att den gedigna satsning på konsultationssamtal, som letts av kommunlogopeden slagit mycket väl ut. Alla yrkeskategorier värderar dessa samtal som värdefulla och lärorika. Konsultationstillfällena har utökats allteftersom under projektets gång, och de utvärderingar som är gjorda inom projektet visar också att pedagogerna tidigt varit belåtna med denna verksamhet. Det finns således mycket som talar för att denna funktion bör fortskrida. Nyttan med konsultationssamtalen spelar troligtvis en viktig roll med tanke på delar av det som projektet eftersträvat, enligt projektansökan: *”Att våra elever med språkstörning har en optimalt språk- och lärandemiljö med stöd av kunniga pedagoger i en inkluderande miljö.”*

Och:

”...utveckla samarbetet och samsyn kring elever med språkstörning mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logoped med fokus på elevernas lärmiljö.

Samt:

Öka kompetens och kunskap kring språkstörningar för alla pedagoger.”

Värdering av egen kompetens

Förskollärarna och specialpedagogerna har, anser de själva, en god kompetens när det gäller språkstörningar. För övriga pedagoger verkar kompetensen variera i större grad, allt från god till sparsam. Kanske kan detta förhållande hänföras till de olika utbildningar som de skilda kategorierna har. I förskollärarnas grundutbildning ingår mera om språkutveckling och språkstörning. Mycket talar emellertid för att enskilda pedagogers fortbildning, erfarenhet, intresse och engagemang är mer avgörande för resultatet i denna undersökning. Andra förklaringar till skillnaderna kan vara hur olika pedagogers arbete är organiserat.

Förmåga att nyttja kompetensen i det praktiska arbetet

De flesta pedagogerna tror, att den kompetens som erövrats påverkat det praktiska arbetet. Grundskollärarna anser, att den ökade kunskapen har inverkat på undervisningen, men samtidigt visar undersökningen, att det finns svårigheter med att bedriva individualiserad undervisning av elever med språkstörning i klassen. Detta verkar snarare bero på personell resursbrist i klassundervisningen, än bristande insikt om själva språkstörningen i sig och de stödsatser som eleverna kan behöva. Här kan resurser ses som en orsak. Möjligen kan också skolors traditionella organisation vara en anledning till svårigheterna.

I detta sammanhang känns det lockande att reflektera över det som en lärare sa på en föreläsning i maj 2008: *”Ny kunskap gör att vi ser saker på ett nytt sätt, men skolans organisation ser ut som förr...”* Historien lever på många sätt kvar i skolan, kanske något att begrunda, - en förändringsbenägenhet på olika nivåer. Det visade sig också, under samma föreläsning, att pedagogerna ställde en del frågor, som möjligen kan tala för att pedagoger behöver ytterligare insikter, men också att skolors sätt att organisera undervisning behöver moderniseras för att passa skolans samtida uppdrag. Det kan exempelvis gälla klassundervisning, såsom nyttjandet av genomgångar, prov och bedömning/betyg. Kommunlogopeden klargjorde under denna föreläsning, att den tid som elever med språkstörning lyssnar på genomgångar kan vara helt bortkastad, eftersom språkstörda elevers hörförståelse ofta är bristfällig. Inspelade texter kan också vara svårt för vissa att tillgodogöra sig, och lässvårigheter vållar somliga problem. En slutsats av hennes information är att antagligen vistas några elever i skolan utan att tillgodogöra sig den undervisning som erbjuds.

Vilken verksamhet bör och kan erbjudas dessa elever? En möjlig lösning är ökade insikter hos pedagogerna, individuella tillrättalägganden och organisatoriska åtgärder. Exempelvis kan specialpedagogen inom det inkluderande arbetssättet finnas som stöd på olika sätt.

Kompetens som behöver utvecklas

På detta område varierar behoven en del enligt resultatet. Det kan kanske tala för att pedagogernas behov och önskemål bör få styra, men också för att kommunen behöver få till stånd, så kallad riktad fortbildning.

Bredden i projektets satsningar

Som vanligt frågar pedagoger efter praktiska tips. Även om det i grunden alltid krävs en insikt om språkstörning, dess orsaker etc. så är önskemålet om praktiska tips viktigt. Det kräver mycket tid av den enskilda pedagogen att själv utveckla och utforma uppgifter för dessa elever vid sidan om den ordinarie undervisningen. Detta är något som ett flertal av pedagogerna ofta berör. Resultatet talar således för att konsultationssamtalen kan behöva kompletteras med praktiskt pedagogiskt stöd till pedagogerna, en kompetens som tar vid efter konsultationssamtalen. Logopedens funktion skulle kunna kompletteras med en talpedagog/specialpedagog med särskild kompetens mot tal- och språk. Det finns dock i denna utvärdering underlag som visar, att specialpedagogen, som oftast arbetar enskilt med barn/elever, också starkt önskar expertstöd. Språkverkstaden kan kanske kopplas in för uppgifter av detta slag, och bör då även riktas mot senare skolår och gymnasieskolan.

Resultatet visar också, att pedagogerna känner en viss osäkerhet för hur definitionen och diagnosen språkstörning används. Detta har möjligen fått till följd att fler barn/elever än de som först avsetts omfattas av projektet. Definitionen och gränsdragningen av vilka barn/elever som berörs behöver antagligen förtydligas, liksom vilka faktorer som styr besluten.

Olika synsätt skall, enligt vad projektledaren berättat, vävas samman i projektet, dvs. kliniska och pedagogiska perspektiv. Resultatet visar, att inför översynen av den permanenta organisationen bör balansen mellan de olika synsätten ses över. Hur har förhållandet varit hittills i projektet och vad är önskvärt framöver? Olika perspektiv kan tillföra speciella aspekter på ett problem, och ger fler infallsvinklar. Fischbein (2007) menar att: ”*De komplexa situationer som man ställs inför inom det specialpedagogiska verksamhetsfältet kräver att man kan sätta på sig olika ”glasögon” och utforska omvärlden utifrån olika vetenskapsteoretiska utgångspunkter*”. (s. 20) Behövs andra perspektiv och kunskaper i arbetet med de språkstörda barnen/eleverna? Föräldrars oro? Barns självbild? Grupprocesser? Språkets betydelse? Barns uppväxtvillkor? Socialisationsteorier? Teorier om yrkesetik, ideologier och makt?

Pedagogernas kunskapsbas och samsyn

...utveckla samarbetet och samsyn kring elever med språkstörning mellan klasslärare, specialpedagoger, talpedagoger och logoped med fokus på elevernas lärmiljö...

Av utvärderingen framgår det att en gemensam kunskapsbas finns i någon mån bland pedagogerna, och detta kan säkert förklaras av att en hel del informationsmöten och fortbildning erbjudits inom projektet. Därmed kan satsningen som att exempelvis ge föreläsningar, vid ett flertal tillfällen och på olika tidpunkter, till olika personalgrupper i

skolan, politiker och allmänheten, sägas gett positiva konsekvenser. Andra aktiviteter som kan härledas till den förbättrade kunskapsbasen torde vara konsultationssamtalen, vilka pedagogerna för övrigt värderar som mycket värdefulla i utvärderingen. Dessa bidrar säkert till en samsyn i arbetslaget, och utgör ett villkor för att lärarna i arbetslaget ska kunna utveckla en gemensam uppfattning om hur ett barn/en elev skall bemötas, och hur verksamhet och undervisning kan anpassas till elevens behov. Samsynen behöver, enligt det som tidigare beskrivits i resultatet, förbättras.

När det gäller samsyn framkommer i undersökningen att en specialpedagog är medveten om att det finns förskollärare som är tveksamma till att ta emot språkstörda barn i förskolan. Eftersom föräldrar har rätt att välja placering för sitt barn, och förskolan enligt styrdokumentet skall kunna ta emot alla barn, är det viktigt att förskollärarna ges förutsättningar att med gott resultat klara denna arbetsuppgift. På vilket sätt kan kommunen bidra till detta?

Förhållningssätt kring bedömning och betyg

...att påbörja ett arbete med att utveckla ett enat förhållningssätt kring frågor om betyg och bedömning...

Några tydliga satsningar när det gäller bedömning och betyg har enligt intervjumaterialet inte påbörjats. Möjligen kan det bero på, att de pedagoger som medverkar i undersökningen inte tjänstgör på de skolor där sådant arbete initierats. En gemensam samsyn kring betyg och bedömning, med avseende på elever med språkstörning, verkar därför inte finnas generellt. Det beror antagligen på att det inte skapats tillfällen till diskussion om detta. Den ökade insikt som pedagogerna fått kring språkstörningar torde dock kunna ”ge ringar på vattnet”. En överspridning till andra pedagoger med hjälp av pedagogiska diskussioner om betyg och bedömning är en god grund för att utveckla gemensamma uppfattningar.

Bedömning är enligt många ett komplicerat område. Kanske blir detta speciellt påtagligt i den målstyrda skolan med tanke på de barn/elever som har någon typ av språkligt funktionshinder. Detta funktionshinder utmanar troligtvis i hög grad skolans och lärares traditionella sätt att se på lärande, och metoder för att kontrollera kunskap. Som en av pedagogerna i grundskolans tidiga år uttrycker sig: ”...det är mycket som skall brytas”.

På en föreläsning, under maj månad 2008, framkom det att lärare från grundskolans senare år kände sig osäkra kring bedömning, när det gäller elever med språkstörning. Någon sade sig exempelvis aldrig ha hört talas om den så kallade ”Pysparagrafen”, undantagsbestämmelsen. Någon annan upplyste de övriga om, att diagnos inte längre behövdes för att kunna nyttja denna. Dessa yttranden visar, att kunskaper om undantagsbestämmelsen och tolkningar av hur denna kan användas, möjligen saknas bland pedagoger i allmänhet. Däremot visar denna utvärdering, att de pedagoger som deltog från grundskolans senare år, är bekanta med denna paragraf.

Det finns emellertid vissa betänkligheter med denna bestämmelse enligt en befattningshavare (telefonsamtal, 2008-10-14) på Specialpedagogiska skolmyndigheten. Denna framhåller, att bestämmelsen skall nyttjas för elever som av olika anledningar inte kan uppfylla kraven för ett visst kriterium, men framhåller även att tillämpningen kan ha vissa brister som gör att den kan nyttjas felaktigt. Befattningshavaren menar, att bestämmelsen ibland underutnyttjas, det vill säga pedagoger vägrar godkänna elever som har funktionsnedsättningar beroende på att

de inte uppnår för dem omöjliga mål. Det andra är, att den nyttjas alltför lättvindligt, det vill säga pedagogen anstränger sig inte för att anpassa arbetssätt och material utifrån den enskilda individens förutsättningar. Därmed friskriver pedagoger eleven från dennes möjlighet och rättighet till kunskap.

Detta dilemma kan med fördel synliggöras genom att frågan lyfts upp till diskussion i kommunen generellt, men också för att vissa elever i grundskolans senare år redan nu befrias från vissa skolämnen, anpassad studiegång.

Dessutom kan kommunen med fördel lägga vikt vid att reflektera över hur skolors kulturer och enskilda lärares inställning kan påverka bedömning och betygsättning. Finns kulturer som måste brytas? Och andra som bör eftersträvas? ”*Inga gratispoäng för dessa elever...*” sa en pedagog på föreläsningen (maj, 2008). En sådan diskussion kan även kopplas till Lycksele kommuns elevhälsa, eftersom det av redovisningen av regeringsuppdraget med anledningen av propositionen om Hälsa, lärande trygghet (2001/02:14), framgår att Catharina Henriksson, betonar att Lycksele kommun eftersträvat att: ”... *bryta strukturer och tänka i nya banor...*” Vidare betonas: ”...*betydelsen av att varje professionell granskar sitt eget synsätt...*”. Samt att satsningen på utvecklingen av barn- och elevhälsa: ”...*skall bidra till långsiktighet och kontinuitet.* (s. 16)

Sammanfattningsvis bör ett fortsatt arbete genom rikliga diskussioner kring betyg och bedömning eftersträvas för att uppnå en samlad uppfattning på hos pedagogerna.

Rutiner kring studieövergångar

...Att vi har väl fungerande studieövergångar inom grundskolan och mellan grundskola och gymnasium för elever med generella språkstörningar och grava läs- och skrivsvårigheter...

Studieövergångarna har enligt utvärderingen utvecklats till det bättre, men resultatet visar även att en del arbete återstår. Förslagsvis behövs en grundlig analys om vad en god studieövergång kan betyda, samt en ingående översyn kring den information som ska överlämnas till nästa stadium, bland annat med tanke på yrkesetik. Vad, ska informationen innehålla? Men också, -vilka, ska ta del av den?

Inkludering

...Att våra elever med språkstörning har ett optimalt språk- och lärandemiljö med stöd av kunniga pedagoger i en inkluderande miljö...

Det är många pedagoger som har en positiv inställning till inkludering, särskilt pedagogerna i grundskolans tidiga år. De är också den enda yrkesgrupp som inte alls talar om den särskilda språkklass som bedrivs för språkstörda barn/elever. Det framkommer också, att det är den logoped som ställer diagnosen på barnet/eleven som föreslår vilken skolform som blir den bästa för barnet/eleven. Föräldrarna tar dock det slutgiltiga beslutet. Logopeden ser således ut att styra valet en hel del. Är det bra? Detta är exempel på en fråga som kan diskuteras.

När pedagogerna talar om inkludering tar de gärna upp vinsten med social gemenskap, men understryker samtidigt att ”enskilda stunder” med eleven är nödvändigt. De pedagoger som i någon mån är tveksamma till inkludering är det av två skäl: dels menar en forskollärare att de inom den ordinarie förskolan inte kan erbjuda den kvalité på verksamheten som är önskvärd,

och dels, känner en pedagog i grundskolans senare år, en viss tveksamhet och ambivalens till inkludering med tanke på kunskapsinhämtning. Pedagogen berör lärandet och det faktum att alla elever ska uppnå samma mål. Eventuellt är vissa pedagoger oroad över dessa krav och känner därför en viss osäkerhet till inkludering. Resultatet visar också att en av rektorerna gärna vill lära sig mera om inkludering generellt, bland annat hur organisationen praktiskt kan utformas och hur arbetet praktiskt kan arrangeras. Allmänt finns det säkert i varje kommun skäl att fundera över detta. Uppdraget upplevs högst sannolikt som ”lättare sagt än gjort”. Vad kan inkludering innebära i praktiken? Vilka förändringar i ordinarie verksamhet kan komma ifråga?

Resultatet visar också att ett par pedagoger funderar över vad som händer i framtiden med de barn/elever som segregeras till speciella språkgrupper. Kommer de någonsin tillbaka till ordinarie förskola/klass? Hur resonerar och planerar kommunen för dessa barn/elever framåt i tiden? Resultatet klargör också, att en rektor känner en viss oro över om kommunens sätt att organisera och strukturera skolverksamhet kan bidra till negativa efterverkningar för enskilda barn/elever.

Kommunens permanenta organisation

...en bedömning av vad i projektet som är värdefullt att fortsätta med...

Pedagogerna talar i enad stämma om vikten av konsultationssamtal, och därför råder det väl inget tvivel om att kommunen även fortsättningsvis bör fortsätta med samtalen. Trots att konsultationssamtalen upplevs som mycket lärorika, och att de bör fortsätta, framkommer det på olika sätt att många pedagoger tycker sig sakna tillräcklig kompetens och/eller stöd för det praktiska arbetet. Således: Var kan pedagogerna vända sig med pedagogiska frågor av praktisk art, och hur kan de erhålla olika typer av anpassade läromedel?

Flera pedagoger har också funderingar kring Språkotekets verksamhet. Förslagsvis kan det tydliggöras, och kanske kan Språkoteket framöver tillhandahålla pedagogiska läromedel oavsett barns/elevens ålder eller skolform. Möjligen kan pedagoger knutna till denna verksamhet utgöra en länk mellan logopedens konsultationssamtal och pedagogiska insatser till varje enskild elev. Kanhända kan denna verksamhet också innebära en koppling till Specialpedagogiska skolmyndigheten, som också kan ge stöd och hjälp på olika sätt.

Kan kommunens bibliotek och bibliotekarier vara behjälpliga på något sätt? I projektet ”Listiga Råven” som genomfördes i en Stockholmsförort, med en skolklass där eleverna inte hade svenska som modersmål, var samverkan med bibliotek något väldigt grundläggande. I projektet drar de slutsatsen att lustfylld läsning på varierade sätt är av stor betydelse för barns språkutveckling.

Därtill kan det vara klokt att ”hålla grytan kokande”, alltså bibehålla uppmärksamheten inom kommunen för detta område. Det framkommer nämligen i Tolls (2005) kartläggning av kommuners förutsättningar att anordna lärande och utbildning av hög kvalitet för barn och elever med grav språkstörning, att: ”...ett målmedvetet och uthålligt arbete med värderingar och attityder och en tydlig vision, känd och accepterad i organisationen är avgörande framgångsfaktorer för att uppnå en skola för alla.” (s. 32)

Se även pedagogernas förslag under rubriken: ”Kommunens permanenta organisation”

2. Barns/elevs lärandemiljö

Barns/elevs kunskapsinhämtning

När pedagogerna skall värdera projektet och dess resultat med fokus på uppnådda kunskapsresultat på elevnivå är de försiktigt positiva. Självklart kan en av förklaringarna till detta vara, att det är svårt att svara på frågor av detta slag. Detta var också något som fördes på tal när utvärderingsarbetet förbereddes. Projektledaren var då införstådd med att en utvärdering av denna typ inte säkert kan kontrollera om kunskapsinhämtningen förbättrats. Utvärderingen kan däremot beskriva några pedagogers upplevelser och erfarenheter. Det kan också vara svårt att definiera kunskap, vilken kunskap som räknas, skolans kärnämnen, eller vad? När det gäller detta område har säkert yrkestillhörighet och skolkultur viss inverkan på svaren. Det är också några pedagoger som menar, att det är svårt att veta precis vilka åtgärder som på olika sätt gett resultat.

Kompenserande hjälpmedel

...Utprova särskilt anpassat läromedel till barn med språkstörning...

Utvärderingarna inom detta område visar, att pedagogerna värderar dator teknik som ett positivt hjälpmedel, förutsatt att det samtidigt finns ett omfattande personligt stöd till barnet/elev.

Maria Levlin har också i en utvärderande text, som färdigställts tidigare inom projektet, klargjort att eleverna som nyttjar datorhjälpmedel behöver en hel del "vuxenstöd" för att hjälpmedlen ska fungera tillfredställande. Det verkar således viktigt att ta hänsyn till detta vid planering, läromedelsinköp och organisation framöver.

En pedagog som närvarade på en föreläsning under maj månad 2008 klargör, att det finns barn/elever som känner sig utpekade, när de nyttjar speciella hjälpmedel. Om alla elever i en klass arbetar med samma saker på samma sätt kan det bidra till denna känsla. Många barn/elever kanske generellt kan gynnas av att lära med olika metoder, och i olika tempo för att erövra kunskap. Möjligen kan ökad individualisering reducera eventuell stigmatisering. En reflektion i detta sammanhang är, att pedagoger också kan behöva bli varse om betydelsen av sin egen språkanvändning i klassrummet, det vill säga: Hur uttrycker pedagogen sig när elever ges möjlighet att arbeta med alternativa hjälpmedel? Ordet hjälpmedel kan exempelvis uppfattas negativt av eleven.

Berit Engberg (2008) som arbetar som samordnare på specialpedagogiska skolmyndigheten, SPSM, menar exempelvis att "*Tyvärr visar undersökningar att många pedagoger fortfarande känner sig otrygga med att låta en elev lära på annat sätt än sina klasskamrater*". Hon menar vidare att inlästa läromedel och datorutrusning i varje klassrum kan bidra till att lärande kan ske på olika sätt. Hon berättar också:

"- Det finns idag ett 50-tal av de vanligaste läromedlen anpassade som e-böcker. Förlagen är beredda att utöka produktionen men de saknar en efterfrågan från skolorna, avslutar Berit Engberg, samordnare IT och lärande på Specialpedagogiska skolmyndigheten."
[\(http://www.spsm.se/-System-/Nyhetsarkiv/Skolans-attityder-skapar-problem-for-IT-i-larandet/](http://www.spsm.se/-System-/Nyhetsarkiv/Skolans-attityder-skapar-problem-for-IT-i-larandet/)
08-10-13)

En pedagog, som medverkade i undersökningen, hade själv hittat en MP3-fil på nätet av en lärobok. Den versionen var dock gammal och stämde inte med den lärobok som övriga

klassen använde. En av specialpedagogerna som deltar i undersökningen påtalar i sin tur, att tillgång till redan färdigställt material borde underlätta för pedagogerna och reducera det tekniska krångel som många upplever. Således verkar det finnas skäl och vara angeläget att fundera över rutinerna för hur läromedel anpassas och införskaffas. Förutom detta är det också viktigt, att tillhandahålla en teknisk grundutrustning till klassrummen som matchar de programvaror som tidigare köpts in till bl.a. barn/elever med språkstörning. Detta är extra viktigt i grundskolans senare skolår, där det enligt denna undersökning finns brister.

Se även pedagogernas övriga önskemål under rubriken: ”*Övriga synpunkter gällande kompenserande hjälpmedel och dess användning*”.

Pedagogisk miljö

Pedagogerna värdesätter den verksamhet som finns för språkstörda, men uttrycker också att den kan bli ännu bättre. Projektet har således nått framgång, men ytterligare satsningar behövs. Vilka ytterligare insatser kan gynna den pedagogiska miljön generellt? Pedagogernas förslag bör kunna vara lämpliga utgångspunkter.

Se avsnitt ”*Resultat*”, och underrubrikerna: ”*Kommunens permanenta organisation*” och ”*Övriga synpunkter gällande kompenserande hjälpmedel och dess användning*”.

Positiva effekter generellt

Resultatet visar, att pedagogerna är positiva till kommunens satsning, och de tror exempelvis att många barn/elever och föräldrar har fått ett bättre bemötande på grund av den kompetens som projektet bidragit till. Alla är också eniga om att barns/elevs självkänsla och självbild gynnats av arbetet. Detta måste naturligtvis ses som en stor förtjänst av projektet. Det finns många forskare, exempelvis Taube (2007) och Ladberg (2003), som betonar självkänslans betydelse för inläring, och menar således att framgång med skolarbete, läsning och skrivande är avhängigt av god självkänsla.

Kunskaper och förhållningssätt från projektet kan kanske också sprida sig som positiva ringar inom skolans verksamhet, och inom kommunen. Möjligen kan även projektet ha medverkat till att ”svetsa samman” pedagogerna.

Sammanfattningsvis visar utvärderingen, att kommunen med hjälp av projektets satsningar gjort framsteg på de områden som eftersträvades. Det finns dock anledning att på olika sätt även fortsättningsvis satsa på flera av dessa områden eftersom utvärderingen visar att här och var är utvecklingen ännu ”i sin linda”. Allt som allt visar resultatet, att flera nivåer inom kommunen måste beaktas i ambitionen att engagera sig i uppdraget om inkludering och en skola för alla.

Avslutningsvis vill jag berömma pedagogerna för deras välvilliga inställning och engagemang till att medverka i undersökningen. Jag vill också understryka att det sista avsnittet i denna text beaktar enbart delar av informanternas berättelser och synpunkter. Därför vill jag framhålla, att innehållet i båda avsnitten, *Resultat* och *Reflektioner efter genomförd utvärdering*, bör kunna utgöra värdefulla utgångspunkter i utformningen av den permanenta organisationen i kommunen.

8. REFERENSER

Bell, Judith. (2007). *Introduktion till forskningsmetodik*. Lund: Studentlitteratur.

Bishop, Dorothy D.V. M.(1997). *Uncommon understanding : development and disorders of language comprehension in children*
Hove: Psychology.

Blick för elevens hälsa, lärande och trygghet – med fokus på elevhälsa och skolutveckling.
Slutredovisning av regeringsuppdraget om hälsa lärande trygghet december 2003. Dnr
2003:989. www.skolverket.se/content/1/c6/01/26/88/SKOLUTV10.pdf, 09-02-27

Catts, Hugh William. & Kamhi, Alan G. (1999). *Language and reading disabilities*.
Boston: Allyn and Bacon.

Dimenäs, Jörgen. (2008). *Lära till lärare. Att utveckla läraryrket – vetenskapligt
förhållningssätt och vetenskaplig metodik*. Liber: Stockholm.

Ely, Margot. m.fl. (1993). *Kvalitativ forskningsmetodik i praktiken. – Cirklar inom cirklar*.
Lund: Studentlitteratur.

Fischbein, Siv (2007). *Specialpedagogik i ett historiskt perspektiv. I: Reflektioner kring
specialpedagogik. - Sex professorer om forskningsområdet och forskningsfronterna*.
Vetenskapsrådets rapportserie 5:2007. Stockholm: Vetenskapsrådet

Høien, Torleiv. & Lundberg, Ingvar. (2006). *Dyslexi: från teori till praktik*
Stockholm: Natur och kultur.

Karlsson, Ove. (1999). *Utvärdering-mer än metod. En översikt*. Stockholm: Norstedts.

Ladberg, Gunilla. (2003). *Barn med flera språk*. Stockholm: Liber.

Magnusson, Eva. & Nauclér, Kerstin. (1997). *Språkliga förutsättningar för läs- och
skrivutvecklingen. I: Söderberg, R (red) Från joller till läsning och skrivning*. Malmö:
Gleerups.

Musikterapiinstitutet – centrum för funktionsinriktad musikterapi)
<http://home.tele2.se/fmtlassehjelm/>, 08-05-09

Nettelbladt, Ulrika. (1995). *Hur undersöker man språklig och kommunikativ förmåga
hos barn? Erfarenheter från logopedisk forskning. I: Språkutvärdering. Rapport från
ALSLA`s höstsymposium, Karlstad, 10-12 nov, 1994, Uppsala, M.Linnard (utg).*

Olofsson, Å. & Neidersöe, J.(1997). *Samband mellan tidig språkutveckling, fonologisk
medvetenhet i förskolan och läsproblem i skolan. Socialmedicinsk tidskrift, 1997:74:1 (14-18)*

Patel, Runa. Davidsson, Bo. (1994). *Forskningsmetodikens grunder. Att planera, genomföra
och rapportera en undersökning*. Lund: Studentlitteratur.

Stothard, Snowling, Bishop, Chipchase & Kaplan. (1998).
Language-Impaired Preschoolers: A Follow-Up Into Adolescence. Journal of Speech,
Language and Hearing Research.

Stukát, Staffan. (1991). *Grundkurs i statistik för lärare*. Lund: Studentlitteratur.

Taube, Karin. (2007). *Barns tidiga läsning*. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.

Toll, Ingrid. (2005). *En resa i lärande med målet en skola för alla: en kartläggning av
kommuners förutsättningar att anordna lärande och utbildning av hög kvalitet för barn och
elever med grav språkstörning*. Stockholm: Specialpedagogiska institutet.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk – samhällsvetenskaplig
forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. <http://www.vr.se>, 09-02-27

[www.sprakforskoleforeningen.se/vad ar en sprakforskola.htm](http://www.sprakforskoleforeningen.se/vad_ar_en_sprakforskola.htm) ,09-02-18

<http://www.spsm.se/-System-/Nyhetsarkiv/Skolans-attityder-skapar-problem-for-IT-i-larandet/>, 08-10-13